ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
VERICA TRSTENJAK
της 16ης Ιουνίου 2011 [1]

I — Εισαγωγή

1. Το Oberster Gerichtshof της Αυστρίας (στο εξής: αιτούν δικαστήριο) έχει υποβάλει στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης επί ορισμένων ερωτημάτων που αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 4 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως [2].

2. Τα ερωτήματα αυτά έχουν ανακύψει στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ μιας συνταξιούχου, της W. Brachner (στο εξής: αναιρεσείουσα), η οποία λαμβάνει σύνταξη γήρατος, και του Pensionsversicherungsanstalt (στο εξής: αναιρεσίβλητο), αντικείμενο της οποίας είναι το ύψος της σύνταξης που δικαιούται η αναιρεσείουσα. Το κυριότερο ζήτημα επί του οποίου διαφωνούν εν προκειμένω οι διάδικοι είναι αν η αναιρεσείουσα, στο πλαίσιο της ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων σε συνάρτηση προς τη μεταβολή της αγοραστικής δύναμης, την οποία προβλέπει η εθνική νομοθεσία, υπέστη δυσμενή μεταχείριση έναντι άλλων συνταξιούχων, πιθανώς λόγω του φύλου της. Τίθεται δηλαδή, σε τελική ανάλυση, το ζήτημα του συμβατού ορισμένων πολύπλοκων μηχανισμών της εθνικής πολιτικής για την κοινωνική ασφάλιση με την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, η οποία έχει κατοχυρωθεί στο δίκαιο της Ένωσης και έχει αποτυπωθεί στην οδηγία 79/7. Το πρώτο αμφισβητούμενο σημείο είναι αν οι μηχανισμοί αυτοί εμπίπτουν καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Θα πρέπει επίσης να εξεταστεί αν συντρέχει άνιση μεταχείριση μεταξύ συνταξιούχων ανδρών και συνταξιούχων γυναικών που να είναι ενδεχομένως δικαιολογημένη αντικειμενικά.

3. Με την υπό εξέταση αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης επιδιώκεται κατ' ουσία να διασαφηνιστεί αν ορισμένες ρυθμίσεις του αυστριακού συστήματος αναπροσαρμογής των συντάξεων είναι συμβατές με το δίκαιο της Ένωσης, αφού το Verfassungsgerichtshof (Συνταγματικό Δικαστήριο) της Αυστρίας, με απόφαση που εξέδωσε στις 24 Σεπτεμβρίου 2009, έχει ήδη αποφανθεί επί της συνταγματικότητας των ρυθμίσεων αυτών, και κυρίως επί του ζητήματος του συμβατού τους τόσο με την αρχή της ισότητας όσο και με το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα για το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας. Με την εν λόγω απόφαση το Verfassungsgerichtshof επιβεβαίωσε τη συνταγματικότητα των ρυθμίσεων αυτών, οπότε απέρριψε, κυρίως ως αβάσιμο, το αίτημα ακύρωσης των επίμαχων διατάξεων που είχαν υποβάλει πολλά

1 — Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική. Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160.

αυστριακά δικαστήρια, μεταξύ των οποίων και το αιτούν δικαστήριο.

4. Η ισότητα δικαιωμάτων των γυναικών σε προσωπικό και σε κοινωνικό επίπεδο και από νομική άποψη αποτελεί ένα από τα βασικά επιτεύγματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Αποτελεί απόρροια μιας ιστορικής εξέλιξης, η οποία άρχισε την εποχή του Διαφωτισμού με την εμφάνιση της θεωρίας περί δικαιωμάτων του ανθρώπου και συνεχίστηκε με επιτυχία κατά τον προηγούμενο αιώνα, χάρη στον αγώνα πολλών γυναικών για ελευθερία και αυτοπροσδιορισμό. Το γεγονός ότι η αντίληψη για την ισότητα δικαιωμάτων έχει αποτυπωθεί σε πληθώρα διακηρύξεων και νομικών πράξεων σε διάφορες χώρες αποτελεί αδιάψευστη μαρτυρία [3].

3 — Ως σκαπανέας της αντίληψης για την ισότητα δικαιωμάτων των γυναικών θα μπορούσε να αναφερθεί η Marie Gouze, γνωστή επίσης ως Olympe de Gouges (1748-1793), η οποία συνέταξε το 1791 τη «Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτιδας» («Déclaration des droits de la Femme et de la Citoyenne»). Κατά της δυσμενούς αντιμετώπισης των γυναικών στον επαγγελματικό βίο αγωνίστηκε επίσης και η Marie Curie (1867-1934), η οποία ήταν η πρώτη γυναίκα που δίδαξε στη Σορβόννη και έλαβε το βραβείο Νόμπελ.

II — Κανονιστικό πλαίσιο

Α — *Το δίκαιο της Ένωσης* [4]

5. Οι διατάξεις των τεσσάρων πρώτων άρθρων της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ ορίζουν τα εξής:

«*Άρθρο 1*

Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, η οποία καλείται στο εξής "αρχή της ίσης μεταχειρίσεως".

Άρθρο 2

Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται επί του ενεργού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων και των ανεξάρτητα εργαζομένων, των εργαζομένων των οποίων η δραστηριότης έχει διακοπεί λόγω ασθενείας, ατυχήματος ή μη ηθελημένης ανεργίας και επί των προσώπων που

4 — Ο όρος «δίκαιο της Ένωσης» χρησιμοποιείται, όπως και στη ΣΕΚ και στη ΣΛΕΕ, ως γενικός όρος που καλύπτει τόσο το κοινοτικό δίκαιο όσο και το δίκαιο της Ένωσης. Οι διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου θα παρατίθενται στη συνέχεια με τη μορφή που ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο.

αναζητούν εργασία, καθώς και επί των συνταξιούχων και των αναπήρων εργαζομένων.

Άρθρο 3

1) Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται:

α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

— ασθενείας,

— αναπηρίας,

— γήρατος,

— εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας,

— ανεργίας,

β) στις διατάξεις που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, κατά το μέτρο που προορίζονται να συμπληρώσουν ή να υποκαταστήσουν τα συστήματα που αναφέρονται στην περίπτωση α΄.

2) Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις διατάξεις περί παροχών προς επιζώντες ούτε στις διατάξεις περί οικογενειακών παροχών, εκτός αν πρόκειται για οικογενειακές παροχές που χορηγούνται ως προσαύξηση παροχών που οφείλονται λόγω των κινδύνων που αναφέρονται στην παράγραφο 1, περίπτωση α΄.

3) Προκειμένου να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως στα επαγγελματικά συστήματα, το Συμβούλιο θα εκδώσει, κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής, διατάξεις που θα καθορίσουν το περιεχόμενο, την έκταση και τους τρόπους εφαρμογής της αρχής αυτής.

Άρθρο 4

1) Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

— το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,

— την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,

— τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.

2) Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως δεν θίγει τις διατάξεις περί προστασίας της γυναίκας λόγω μητρότητος.»

Β — *Το εθνικό δίκαιο*

6. Οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις περιέχονται στον αυστριακό ομοσπονδιακό νόμο της 9ης Σεπτεμβρίου 1955 για τη γενική κοινωνική ασφάλιση (Allgemeines Sozialversicherungsgesetz, στο εξής: ASVG) [5]. Τα άρθρα 108 επ. του ASVG περιέχουν μια γενική ρύθμιση για την αναπροσαρμογή των συντάξεων.

7. Το άρθρο 108, παράγραφος 5, του ASVG ορίζει τον συντελεστή αναπροσαρμογής ως εξής:

«Συντελεστής αναπροσαρμογής: Ο Ομοσπονδιακός Υπουργός Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Γενεών και Προστασίας των Καταναλωτών καθορίζει μέχρι τις 30 Νοεμβρίου κάθε έτους, με κανονιστική απόφαση, τον συντελεστή αναπροσαρμογής (άρθρο 108t) για το επόμενο ημερολογιακό έτος. Η απόφαση αυτή υποβάλλεται προς έγκριση στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση. Ο συντελεστής αναπροσαρμογής εφαρμόζεται, αν δεν ορίζεται άλλως, στην αύξηση των συντάξεων και των σταθερών ποσών που αφορούν τις παροχές κοινωνικής ασφάλισης.»

8. Το άρθρο 108f του ASVG ορίζει τα ακόλουθα:

«1) Ο Ομοσπονδιακός Υπουργός Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Γενεών και Προστασίας των Καταναλωτών καθορίζει για κάθε ημερολογιακό έτος τον συντελεστή αναπροσαρμογής λαμβάνοντας υπόψη την ενδεικτική τιμή που προβλέπεται κατά το άρθρο 108e, παράγραφος 9, σημείο 1.

2) Η ενδεικτική τιμή καθορίζεται κατά τρόπο ώστε η αύξηση των συντάξεων κατόπιν αναπροσαρμογής με βάση την ενδεικτική τιμή να αντιστοιχεί στην κατά την παράγραφο 3 αύξηση των τιμών καταναλωτή. Η τιμή αυτή στρογγυλοποιείται σε τρία δεκαδικά ψηφία.

3) Η αύξηση των τιμών καταναλωτή καθορίζεται με βάση τη μέση αύξηση κατά τους δώδεκα ημερολογιακούς μήνες μέχρι τον Ιούλιο του έτους που προηγείται του έτους της αναπροσαρμογής, χρησιμοποιείται δε ο δείκτης τιμών καταναλωτή του 2000 ή ο δείκτης που τον έχει αντικαταστήσει. […]»

9. Το άρθρο 108h του ASVG προβλέπει τα εξής σχετικά με τις ετήσιες αυξήσεις συντάξεων:

«1) Από την 1η Ιανουαρίου κάθε έτους πολλαπλασιάζονται με τον συντελεστή αναπροσαρμογής

a) όλες οι συντάξεις που χορηγούνται από το σύστημα ασφάλισης συντάξεων και για τις οποίες η ημερομηνία αναφοράς είναι προγενέστερη της 1ης Ιανουαρίου του οικείου έτους,

b) […]

[…]».

5 — Bundesgesetz vom 9. September 1955 über die Allgemeine Sozialversicherung (Allgemeines Sozialversicherungsgesetz — ASVG), *BGBl.* 189/1955, όπως τροποποιήθηκε για τελευταία φορά με τον ομοσπονδιακό νόμο που δημοσιεύθηκε στην *BGBl.* I 150/2009.

10. Ο Ομοσπονδιακός Υπουργός καθόρισε, με κανονιστική απόφαση [6], τον συντελεστή αναπροσαρμογής για το 2008 σε 1,017. Αυτό σημαίνει ότι το 2008 όλες οι συντάξεις που χορηγούνταν κατά τον ASVG αυξήθηκαν καταρχήν κατά 1,7 %.

11. Το άρθρο 634, παράγραφος 10, του ASVG όμως, όπως διαμορφώθηκε με τον ομοσπονδιακό νόμο που δημοσιεύτηκε στην *BGBl.* I 101/2007 [7], προβλέπει, κατά παρέκκλιση από τα παραπάνω, μια έκτακτη αύξηση των συντάξεων για το 2008:

«Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 108h, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, κατά το ημερολογιακό έτος 2008 όλες οι συντάξεις που υπερβαίνουν τα 746,99 ευρώ μηνιαίως δεν θα αναπροσαρμοστούν κατ' εφαρμογή του συντελεστή αναπροσαρμογής, αλλά θα αυξηθούν ως εξής: Αν η μηνιαία σύνταξη

1. υπερβαίνει τα 746,99 ευρώ, αλλά είναι χαμηλότερη των 1 050 ευρώ, αυξάνεται κατά 21 ευρώ,

2. υπερβαίνει τα 1 050 ευρώ, αλλά είναι χαμηλότερη των 1 700 ευρώ, πολλαπλασιάζεται με τον συντελεστή 1,020,

3. υπερβαίνει τα 1 700 ευρώ, αλλά είναι χαμηλότερη των 2 161,50 ευρώ, αυξάνεται κατά ποσοστό κυμαινόμενο μεταξύ 2 και 1,7 % (με βάση μια γραμμικά φθίνουσα κλίμακα),

4. υπερβαίνει τα 2 161,50 ευρώ, αυξάνεται κατά 36,75 ευρώ.»

12. Οι συνταξιούχοι, των οποίων η σύνταξη, λόγω του σύντομου χρόνου ασφάλισης ή της χαμηλής βάσης υπολογισμού της σύνταξης, είναι τόσο χαμηλή, ώστε δεν καλύπτει το ελάχιστο όριο διαβίωσης, δικαιούνται, κατά το άρθρο 292 του ASVG, ένα αντισταθμιστικό επίδομα. Το ελάχιστο όριο διαβίωσης αυτό καθορίζεται, στο πλαίσιο του δικαίου της κοινωνικής ασφάλισης, από το λεγόμενο βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος. Κατά το άρθρο 292, παράγραφος 2, του ASVG, για τον προσδιορισμό του δικαιώματος για αντισταθμιστικό επίδομα λαμβάνεται

6 — *BGBl.* II 337/2007.

7 — Πρόκειται για τον ομοσπονδιακό νόμο που τροποποίησε τον ομοσπονδιακό νόμο για τα νοσηλευτικά και θεραπευτικά ιδρύματα, τον νόμο περί ιατρών του 1998, τον νόμο για τη χρηματοδότηση των ιδιωτικών ασφαλιστικών ταμείων, τον γενικό νόμο για την κοινωνική ασφάλιση, τον νόμο για την κοινωνική ασφάλιση των ελεύθερων επαγγελματιών, τον νόμο για την κοινωνική ασφάλιση των αγροτών, τον νόμο για την υγειονομική ασφάλιση των δημόσιων υπαλλήλων και την ασφάλισή τους έναντι ατυχημάτων, τον νόμο για την ασφάλιση των ανέργων του 1977, τον νόμο για την παροχή ειδικής αρωγής, τον νόμο για την ασφάλιση των υπηρετούντων στις ένοπλες δυνάμεις, τον νόμο για την ασφάλιση των θυμάτων πολέμου του 1957 και τον νόμο για την αντιστάθμιση των οικογενειακών βαρών του 1967 (Ομοσπονδιακός νόμος για την προσαρμογή των νομοθετικών διατάξεων στη συμφωνία που συνήφθη κατά το άρθρο 15a B-VG σχετικά με την οργάνωση και τη χρηματοδότηση του τομέα της υγείας για τα έτη 2008 έως 2013), *BGBl.* I 101/2007.

επίσης υπόψη το συνολικό καθαρό εισόδημα των συνοικούντων συζύγων. Παράλληλα με την τροποποίηση του άρθρου 634, παράγραφος 10, του ASVG, αυτό το βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος αυξήθηκε, με τον ίδιο αυτό τροποποιητικό νόμο, από 726 σε 747 ευρώ (δηλαδή κατά 2,81 % περίπου) και για τους συνοικούντες συζύγους από 1 091,14 ευρώ σε 1120 ευρώ (δηλαδή κατά 2,58 % περίπου) (άρθρο 4, σημείο 41, στοιχεία a, b, του τροποποιητικού νόμου).

III — Τα πραγματικά περιστατικά, η κύρια δίκη και το προδικαστικό ερώτημα

13. Η αναιρεσείουσα της υπόθεσης της κύριας δίκης, η οποία γεννήθηκε στις 8 Ιουνίου 1947, λαμβάνει από το αναιρεσίβλητο, το Pensionsversicherungsanstalt, σύνταξη γήρατος κατ' εφαρμογή του ASVG. Το μηνιαίο μικτό ποσό της σύνταξης αυτής ανερχόταν το 2007 σε 368,16 ευρώ. Με απόφαση της 8ης Μαΐου 2008 το αναιρεσίβλητο διαπίστωσε ότι η σύνταξη της αναιρεσείουσας από την 1η Ιανουαρίου 2008 ανερχόταν, με βάση τον συντελεστή αναπροσαρμογής που είχε καθοριστεί για το 2008 σε 1,017, στο μηνιαίο μικτό ποσό των 374,42 ευρώ.

14. Κατά της παραπάνω απόφασης η νυν αναιρεσείουσα άσκησε προσφυγή με αίτημα να της καταβάλλεται από την 1η Ιανουαρίου 2008 σύνταξη της οποίας το μηνιαίο μικτό ποσό να ανέρχεται σε 389,16 ευρώ. Κατά την νυν αναιρεσείουσα, η αναπροσαρμογή των συντάξεων στην οποία προέβη ο νομοθέτης από την 1η Ιανουαρίου 2008 αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας, στην εγγύηση της ιδιοκτησίας, καθώς και, λόγω του ότι δημιουργεί έμμεσα διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, στο άρθρο 4 της οδηγίας 79/7.

15. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε την προσφυγή, με το σκεπτικό ότι υφίσταται ανεπίτρεπτη έμμεση διάκριση σε βάρος των γυναικών. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε την έφεση την οποία άσκησε το αναιρεσίβλητο. Το εν λόγω δικαστήριο αναγνώρισε την υποχρέωση του αναιρεσίβλητου να καταβάλλει στην αναιρεσείουσα από την 1η Ιανουαρίου 2008 σύνταξη μηνιαίου μικτού ποσού 374,42 ευρώ, όπως δηλαδή είχε καθοριστεί με την απόφαση του αναιρεσίβλητου, και απέρριψε τα περαιτέρω αιτήματα. Κατά της απόφασης του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου η αναιρεσείουσα έχει υποβάλει αίτηση αναίρεσης με αίτημα την επαναφορά σε ισχύ της πρωτόδικης απόφασης.

16. Το Oberster Gerichtshof, στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του αναιρετικής διαδικασίας, ζήτησε από το Verfassungsgerichtshof της Αυστρίας την ακύρωση και απάλειψη της φράσης «υπερβαίνει μηνιαίως τα 746,99 ευρώ» από το άρθρο 634, παράγραφος 10, του ASVG, όπως έχει διαμορφωθεί με τον ομοσπονδιακό νόμο που δημοσιεύτηκε στην *BGBl.* 101/2007, και της φράσης «υπερβαίνει μηνιαίως τα 746,99 ευρώ» του άρθρου 634, παράγραφος 10, σημείο 1, του ASVG, όπως έχει διαμορφωθεί με τον ομοσπονδιακό νόμο που δημοσιεύτηκε στην *BGBl.* 101/2007. Το ακυρωτικό αυτό αίτημα στηριζόταν στην αντίληψη ότι οι

διατάξεις που προβλέπουν την έκτακτη αύξηση των συντάξεων για το 2008 μόνο όταν πρόκειται για συντάξεις που υπερβαίνουν τα 749,99 ευρώ αντιβαίνουν στην αρχή της ισότητας, που ισχύει στο αυστριακό δίκαιο. Το Verfassungsgerichtshof απέρριψε την αίτηση αυτή, με απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, η οποία εκδόθηκε σε σχέση με 143 συνολικά παρόμοιες αιτήσεις αυστριακών δικαστηρίων, τις οποίες το Verfassungsgerichtshof είχε συνεξετάσει. Κατόπιν της επίδοσης της εν λόγω απόφασης, η αναιρετική διαδικασία συνεχίστηκε αυτεπαγγέλτως.

17. Το αντικείμενο της διαφοράς είναι πλέον το εριζόμενο μεταξύ των διαδίκων ζήτημα αν η αναπροσαρμογή των συντάξεων, στην οποία προέβη ο νομοθέτης για το 2008, αντιβαίνει στο άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 λόγω έμμεσης διάκρισης σε βάρος των γυναικών. Το Oberster Gerichtshof ομολογεί ότι έχει αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία αυτής της διάταξης της οδηγίας. Για τον λόγο αυτό, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης επί των εξής ερωτημάτων:

1) Έχει το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ την έννοια ότι η απαγόρευση των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού, ισχύει και για το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα:

Έχει το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ την έννοια ότι αντιβαίνει στο άρθρο αυτό η διάταξη του εθνικού δικαίου που αφορά την ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων και προβλέπει για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη μια δυνητικά μικρότερη αύξηση από ό,τι για άλλους συνταξιούχους, εφόσον η ρύθμιση αυτή πλήττει το 25 % των συνταξιούχων ανδρών, αλλά το 57 % των συνταξιούχων γυναικών, χωρίς να συντρέχει κανείς αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο δεύτερο ερώτημα:

Μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογητικός λόγος για τη δυσμενέστερη αντιμετώπιση των συνταξιούχων γυναικών κατά την ετήσια αύξηση των συντάξεών τους το γεγονός ότι για τις γυναίκες ισχύει χαμηλότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης και/ή το γεγονός ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα και/ή το γεγονός ότι το βασικό ποσό για ένα ελάχιστο εισόδημα που προβλέπεται από το δίκαιο των κοινωνικών ασφαλίσεων (βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος) αυξήθηκε υπερβολικά, αν οι διατάξεις για την εγγύηση του ελάχιστου εισοδήματος που προβλέπεται από το δίκαιο των κοινωνικών ασφαλίσεων (του αντισταθμιστικού επιδόματος) προβλέπουν τον συνυπολογισμό των λοιπών εισοδημάτων του συνταξιούχου και του εισοδήματος του συνοικούντος συζύγου του, ενώ για τους άλλους συνταξιούχους

η αύξηση της σύνταξης πραγματοποιείται χωρίς να συνυπολογίζονται τα λοιπά εισοδήματα του συνταξιούχου ή το εισόδημα του συνοικούντος συζύγου του;

IV — Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

18. Η από 9 Φεβρουαρίου 2010 διάταξη περί παραπομπής περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 8 Μαρτίου 2010.

19. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν εντός της προθεσμίας που προβλέπει το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου η Αυστριακή Κυβέρνηση, η Ιρλανδία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

20. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 13ης Απριλίου 2011 παρέστησαν και αγόρευσαν οι δικαστικοί πληρεξούσιοι της Αυστριακής Κυβέρνησης, της Ιρλανδίας και της Επιτροπής.

V — Κύριοι ισχυρισμοί των διαδίκων

Α — *Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος*

21. Η *Αυστριακή Κυβέρνηση* είναι της γνώμης ότι, αν και η οδηγία 79/7 δεν καλύπτει, κατά το γράμμα της, την αναπροσαρμογή των συντάξεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί κατ' ανάγκη καταφατική απάντηση λόγω του σκοπού της οδηγίας, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της ισότητας ανδρών και γυναικών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης.

22. Η *Ιρλανδία* προτείνει, αντίθετα, να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων, δεν εμπίπτει στην απαγόρευση των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού.

23. Η Ιρλανδία, για να θεμελιώσει τη νομική αυτή άποψή της, επισημαίνει καταρχάς ότι, για να εμπίπτει μια παροχή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, πρέπει να εντάσσεται σε ένα σύστημα που προβλέπεται από τον νόμο για την προστασία από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στον νόμο ή να συνιστά μέρος ενός τέτοιου συστήματος ή μια μορφή κοινωνικής πρόνοιας που αποβλέπει στον ίδιο σκοπό. Από τον ορισμό αυτό συνάγεται ότι η κύρια σύνταξη, η οποία καταβάλλεται στην αναιρεσείουσα από τη συμπλήρωση του 60ού έτους της ηλικίας της, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Αντίθετα, η ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων στην Αυστρία εξυπηρετεί άλλο σκοπό, και συγκεκριμένα την εξασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδηματικού επιπέδου για όλους τους συνταξιούχους. Επομένως, δεν υπάρχει άμεση σχέση με τον σκοπό προστασίας από τους κινδύνους που αποτελούν συνάρτηση της ηλικίας.

24. Στη συνέχεια η Ιρλανδία κάνει έναν παραλληλισμό με τη νομολογία που αφορά τα άρθρα 46 και 51 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας [8]: κατά την Ιρλανδία, το Δικαστήριο κάνει διάκριση μεταξύ αφενός της βασικής σύνταξης γήρατος και αφετέρου των προσαρμογών της λόγω των μεταβολών του επιπέδου τιμών κ.λπ. Με βάση τη νομολογία αυτή, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ του πρώτου υπολογισμού της σύνταξης γήρατος (δηλαδή της διαδικασίας καθορισμού του ύψους της απαιτητής σύνταξης πριν από την πρώτη καταβολή της) και των μεταγενέστερων αναπροσαρμογών, λόγω των οποίων το ύψος της παροχής μεταβάλλεται κατά συγκεκριμένο ποσό ή ποσοστό, επειδή λαμβάνονται υπόψη ορισμένοι παράγοντες όπως ο πληθωρισμός.

25. Κατά την άποψη της Ιρλανδίας, ο πρώτος υπολογισμός της σύνταξης γήρατος καλύπτεται από την έννοια «υπολογισμός των παροχών» και συνεπώς εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Οι μεταγενέστερες όμως προσαρμογές, που συναρτώνται προς τις δαπάνες διαβίωσης, δεν συνιστούν «υπολογισμό των παροχών» και επομένως δεν καλύπτονται από το άρθρο 4, παράγραφος 1.

26. Η *Επιτροπή* προτείνει να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων, εμπίπτει επίσης στην απαγόρευση των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού.

27. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η οδηγία 79/7 πρέπει να ερμηνευθεί ευρέως και ότι καλύπτει όχι μόνο τον βασικό υπολογισμό των παροχών κοινωνικής ασφάλισης, αλλά και τη μεταγενέστερη αύξησή τους. Αν είχε εφαρμογή μόνο στον αρχικό καθορισμό του ύψους μιας παροχής και δεν κάλυπτε τις μεταγενέστερες αναβαθμίσεις, θα στερούνταν αποτελεσματικότητας. Τα κράτη μέλη θα είχαν τη δυνατότητα, σε ακραίες περιπτώσεις, να αποκλείουν πλήρως τους ανήκοντες σε ένα φύλο από κάθε αναπροσαρμογή των συντάξεων, πράγμα που μακροπρόθεσμα θα οδηγούσε σε σημαντικές διαφορές στις συντάξεις αφενός των ανδρών και αφετέρου των γυναικών. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο νομοθέτης, το Συμβούλιο, μπορούσε να αποδεχθεί τέτοιο κενό στη ρύθμιση της οδηγίας.

28. Το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων εμπίπτει, κατά την Επιτροπή, στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, διότι πρόκειται για παροχή της κοινωνικής ασφάλισης, η οποία έχει άμεση και ουσιαστική σχέση με την προστασία από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας, και συγκεκριμένα με το γεγονός ότι το αναγκαίο για τη διαβίωση εισόδημα ή η αγοραστική του δύναμη μειώνεται με το πέρασμα της ηλικίας. Ο σκοπός της αναπροσαρμογής των συντάξεων είναι, κατά την Επιτροπή πάντα, η διασφάλιση της αξίας των συντάξεων και η διατήρηση της αγοραστικής τους δύναμης. Επιπλέον, η αναπροσαρμογή αυτή συνδέεται άμεσα με το αρχικώς χορηγηθέν ποσό, το οποίο άλλωστε χρησιμεύει ως βάση υπολογισμού μιας ποσοστιαίας αύξησης.

8 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 227.

29. Ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι η μεταγενέστερη αύξηση των συντάξεων δεν καλύπτεται από την έννοια του «υπολογισμού», δεν θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η οδηγία δεν καλύπτει τις μεταγενέστερες αναπροσαρμογές των συντάξεων ή τις μεταγενέστερες αναβαθμίσεις. Η απαρίθμηση στο άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 δεν είναι δηλαδή περιοριστική, πράγμα που αποδεικνύεται από το γράμμα της εν λόγω διάταξης («ιδιαίτερα»).

Β — *Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος*

30. Η *Αυστριακή Κυβέρνηση* προτείνει να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι, αν το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων εμπίπτει στην αρχή της ίσης μεταχείρισης που θέτει το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η διάταξη του εθνικού δικαίου που αφορά την ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων και προβλέπει για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων μια δυνητικά μικρότερη αύξηση δεν συνιστά διάκριση λόγω φύλου, διότι το γεγονός ότι εντός της κατηγορίας αυτής θίγονται περισσότεροι εκπρόσωποι του ενός φύλου ακόμη και σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των συνταξιούχων δεν έχει ουσιώδη σημασία ή διότι δεν είναι άμεσα διαθέσιμη καμία άλλη κατηγορία προσώπων, της οποίας η κατάσταση θα μπορούσε να εξεταστεί με γνώμονα την κατάσταση της θεωρητικά θιγόμενης κατηγορίας.

31. Συναφώς η Αυστριακή Κυβέρνηση ισχυρίζεται καταρχάς ότι, αν ληφθούν υπόψη τα αναφερόμενα από το αιτούν δικαστήριο ποσοστά ανδρών (25 %) και γυναικών (57 %) που θίγονται ως ανήκοντες στην κατηγορία των συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη, δεν επιτρέπεται να υποστηρίζεται ότι το σχετικό μέτρο αποτελεί «σημαντική σε ποσοστό δυσμενή μεταχείριση του ενός φύλου έναντι του άλλου», υπό την έννοια της νομολογίας. Μολονότι από τη νομολογία δεν προκύπτει ορισμένο ποσοστό του οποίου η υπέρβαση να συνεπάγεται έμμεση διάκριση, οι διαφορές των ποσοστών δεν είναι εν προκειμένω τόσο σημαντικές όσο σε άλλες περιπτώσεις, ώστε να μπορούν πράγματι να θεωρηθούν ως διάκριση.

32. Επιπλέον, η Αυστριακή Κυβέρνηση επισημαίνει ότι ο λόγος για τον οποίο τα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο του συνταξιοδοτικού συστήματος έχουν διαφορετικά αποτελέσματα για τα δύο φύλα ανάγεται στον διαφορετικό εργασιακό βίο αφενός των γυναικών και αφετέρου των ανδρών. Αν για όλα τα μέτρα του νομοθέτη επιλεγόταν ως μόνο κριτήριο το ποσοστό των θιγόμενων προσώπων που ανήκουν στο ένα ή στο άλλο φύλο, τότε τα κράτη μέλη θα έχαναν, κατά παράβαση της μέχρι σήμερα νομολογίας του Δικαστηρίου, την αυτονομία τους κατά τη διαμόρφωση της εθνικής κοινωνικής πολιτικής, την οποία τους απονέμει το ευρωπαϊκό δίκαιο. Το αποτέλεσμα θα ήταν ότι το μόνο μέτρο που δεν θα χαρακτηριζόταν στο μέλλον ως διάκριση θα ήταν η γραμμική αναπροσαρμογή όλων των παροχών βάσει ενιαίου ποσοστιαίου συντελεστή.

33. Κατά την άποψη της Αυστριακής Κυβέρνησης, το ζήτημα αν συντρέχει διάκριση μπορεί να επιλυθεί μόνο όταν προσδιοριστεί η κατάσταση στην οποία τελεί κάθε κατηγορία προσώπων σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των συνταξιούχων. Από την εξέταση των σχετικών ποσοστών προκύπτει ότι ο βαθμός στον οποίο οι γυναίκες θίγονται περισσότερο δεν είναι σε καμία περίπτωση αρκετά υψηλός για να θεμελιωθεί η ύπαρξη διάκρισης λόγω φύλου, πράγμα που σημαίνει ότι η επίμαχη ρύθμιση, για τον λόγο αυτό και μόνο, δεν αντιβαίνει στην οδηγία 79/7. Ανεξάρτητα από αυτό, η Αυστριακή Κυβέρνηση επισημαίνει ότι, για να γίνει δεκτό ότι υπάρχει διάκριση, πρέπει να υπάρχει μια σαφώς καθορισμένη συγκρίσιμη κατηγορία. Σε σχέση όμως με την αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008 δεν υπάρχει καμία σαφώς καθορισμένη συγκρίσιμη κατηγορία, διότι το ποσό της αναπροσαρμογής μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την ατομική κατάσταση του συνταξιούχου ή την κατάσταση του συζύγου που ενδέχεται να έχει ο συνταξιούχος.

34. Η *Ιρλανδία* προτείνει να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι δεν αντιβαίνει στο άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 η εθνική διάταξη περί ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων που προβλέπει μια δυνητικά μικρότερη αύξηση για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη από ό,τι για άλλους συνταξιούχους.

35. Κατά την άποψη της Ιρλανδίας, πρέπει καταρχάς να εξακριβωθεί με ποιου προσώπου την κατάσταση πρέπει να συγκριθεί η κατάσταση της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης. Δεύτερον, πρέπει να εξακριβωθεί αν αυτό το πρόσωπο (ή αυτή η κατηγορία προσώπων) αντιμετωπίζεται ευνοϊκότερα από ό,τι η W. Brachner. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα αυτό, πρέπει να εξακριβωθεί αν λόγω της άνισης αυτής μεταχείρισης ευνοείται πρόσωπο του άλλου φύλου. Αν και σε αυτό το ερώτημα δοθεί καταφατική απάντηση, πρέπει να εξακριβωθεί αν για την άνιση μεταχείριση συντρέχουν αντικειμενικοί δικαιολογητικοί λόγοι που δεν έχουν καμία σχέση με το φύλο. Η Ιρλανδία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι συγκρίσεις που κάνει το αιτούν δικαστήριο δεν έχουν καμία σχέση με την κατάσταση της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης, οπότε τα προδικαστικά ερωτήματα είναι υποθετικής φύσης και συνεπώς απαράδεκτα.

36. Για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο δεν δεχτεί την παραπάνω επιχειρηματολογία και κρίνει τα ερωτήματα παραδεκτά, η Ιρλανδία ισχυρίζεται ότι από τα πραγματικά περιστατικά που εκθέτει το εθνικό δικαστήριο δεν συνάγεται ότι η αναιρεσείουσα (ή μια κατηγορία προσώπων στην οποία να ανήκει) υπέστη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από ό,τι ένας αναγνωρίσιμος συγκρίσιμος άνδρας (ή μια συγκρίσιμη κατηγορία αποτελούμενη κυρίως από άνδρες). Δεν αμφισβητείται ότι η ποσοστιαία αύξηση των συντάξεων ορισμένων κατηγοριών συνταξιούχων είναι μεγαλύτερη από ό,τι ορισμένων άλλων, αλλά όλες οι κατηγορίες αυτές δεν αποτελούνται κυρίως από άνδρες.

37. Η Ιρλανδία δεν βλέπει για ποιο λόγο το σύστημα της καταβολής αντισταθμιστικού επιδόματος θα μπορούσε να δημιουργεί διακρίσεις. Το 54 % των προσώπων στα οποία καταβάλλεται το αντισταθμιστικό επίδομα

είναι γυναίκες και το ποσοστό αυτό συμπίπτει σχεδόν με το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν οι γυναίκες επί του συνολικού αριθμού των συνταξιούχων (53 %). Δεν μπορεί επομένως να ειπωθεί ότι η κατηγορία των ληπτών αντισταθμιστικού επιδόματος αποτελείται κυρίως από άνδρες ή κυρίως από γυναίκες. Τα ποσοστά στην κατηγορία αυτή είναι αντίστοιχα με τα ποσοστά επί του συνολικού αριθμού των συνταξιούχων. Η βασική σύνταξη αναπροσαρμόζεται χωρίς να συνυπολογίζονται τα εισοδήματα από άλλες πηγές (ισχύουν δηλαδή άλλες αρχές από ό,τι σε σχέση με το αντισταθμιστικό επίδομα). Οι αρχές αυτές εφαρμόζονται όμως τόσο στους λήπτες της κατώτατης σύνταξης (που είναι στην πλειονότητά τους γυναίκες) όσο και στους λήπτες υψηλών συντάξεων (που είναι στην πλειονότητά τους άνδρες). Επομένως, δεν μπορεί να ειπωθεί ότι αυτές οι δύο μέθοδοι υπολογισμού οδηγούν σε ευνοϊκότερη μεταχείριση μιας κατηγορίας αποτελούμενης κυρίως από άνδρες έναντι μιας άλλης κατηγορίας, που αποτελείται κυρίως από γυναίκες. Ακόμη και αν η κατηγορία των ληπτών υψηλών συντάξεων (που είναι στην πλειονότητά τους άνδρες) αντιμετωπίζεται με κάποιο τρόπο ευνοϊκότερα, η κατηγορία των καθ' υπόθεση θιγόμενων προσώπων (των ληπτών του αντισταθμιστικού επιδόματος) δεν αποτελείται κυρίως από γυναίκες.

38. Τέλος, η Ιρλανδία επισημαίνει ότι η εφαρμογή διαφορετικών τρόπων συνυπολογισμού των εισοδημάτων αφενός για το αντισταθμιστικό επίδομα και αφετέρου για τη συνήθη σύνταξη δεν βαίνει πέραν των ορίων της διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών, τα οποία είναι ελεύθερα να αποφασίζουν ότι για ορισμένες παροχές θα λαμβάνουν υπόψη την περιουσιακή κατάσταση του λήπτη της παροχής, ενώ για άλλες δεν θα τη λαμβάνουν.

39. Η *Επιτροπή* προτείνει να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει στο άρθρο αυτό η εθνική διάταξη περί ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων που προβλέπει μια δυνητικά μικρότερη αύξηση για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη από ό,τι για άλλους συνταξιούχους, εφόσον η ρύθμιση αυτή πλήττει το 25 % των συνταξιούχων ανδρών, αλλά το 57 % των συνταξιούχων γυναικών, εκτός αν συντρέχουν αντικειμενικοί δικαιολογητικοί παράγοντες που δεν έχουν καμία σχέση με διάκριση λόγω φύλου.

40. Η Επιτροπή, για να θεμελιώσει τη νομική αυτή άποψή της, τονίζει ότι, κατά τη νομολογία, υπάρχει άνιση μεταχείριση, όταν το ποσοστό των γυναικών εργαζομένων που δεν πληρούν ορισμένη προϋπόθεση για να προστατεύονται από το ενδεχόμενο απόλυσης αποτελεί, με βάση τα στατιστικά στοιχεία, «αισθητά χαμηλότερο ποσοστό» ή υπάρχει «μια λιγότερο σημαντική διαφορά, αλλά διαρκής και σχετικώς σταθερή κατά τη διάρκεια μακράς περιόδου». Από τα στοιχεία που παραθέτει το αιτούν δικαστήριο — και από τα οποία προκύπτει ότι το 57 % των γυναικών λαμβάνει την κατώτατη σύνταξη, ενώ το ποσοστό των ανδρών που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη ανέρχεται στο 25 %— συνάγεται σαφέστατα ότι τα θιγόμενα πρόσωπα είναι κυρίως γυναίκες και ότι συνεπώς υπάρχει αντικειμενικά δυσμενέστερη μεταχείριση των γυναικών. Η άνιση αυτή μεταχείριση επιτείνεται επίσης από το γεγονός ότι

μεταξύ των προσώπων που δεν λαμβάνουν αντισταθμιστικό επίδομα υπάρχουν σαφώς περισσότερες γυναίκες από ό,τι άνδρες.

Γ — *Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος*

41. Η *Αυστριακή Κυβέρνηση* προτείνει να δοθεί στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι, αν τυχόν το Δικαστήριο κρίνει ότι η δυνητικά μικρότερη αύξηση για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων συνιστά εντούτοις διάκριση σε βάρος των γυναικών, η διάκριση αυτή είναι δικαιολογημένη λόγω του άρρηκτου δεσμού με την έκτακτη αύξηση του αντισταθμιστικού επιδόματος και με τον συναφή σκοπό της καταπολέμησης της φτώχειας (που αποτελεί θεμιτό σκοπό της κοινωνικής πολιτικής). Το μέτρο αυτό είναι άλλωστε πρόσφορο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών και δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου. Η ορθότητα του συμπεράσματος αυτού δεν αναιρείται από το γεγονός ότι σχετικά με το αντισταθμιστικό επίδομα λαμβάνονται υπόψη τα άλλα εισοδήματα του συνταξιούχου και τα εισοδήματα του συνοικούντος με αυτόν συζύγου ή συντρόφου από σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης.

42. Όσον αφορά τον δικαιολογητικό λόγο για την έκτακτη αύξηση των βασικών ποσών του αντισταθμιστικού επιδόματος, η Αυστριακή Κυβέρνηση επισημαίνει ότι ο σκοπός της αναπροσαρμογής των συντάξεων το 2008 ήταν η στήριξη όσων λάμβαναν χαμηλές ή κατώτατες συντάξεις: επρόκειτο για σημαντικό βήμα ενόψει της πρόληψης της φτώχειας των ηλικιωμένων ατόμων. Τα άτομα όμως που, όπως η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, διαθέτουν (είτε τα ίδια είτε χάρη στο εισόδημα του συζύγου τους) άλλα εισοδήματα δεν χρειάζονται αυτό το μέτρο κοινωνικής πολιτικής. Για τα άτομα αυτά είναι φυσικό να θεωρείται ότι, χάρη ακριβώς στα εισοδήματα αυτά, δεν απειλούνται από τη φτώχεια σε μεγάλη ηλικία και ότι συνεπώς δεν χρειάζονται υψηλότερη αναπροσαρμογή από αυτή που προκύπτει από τον δείκτη τιμών καταναλωτή.

43. Κατά τα λοιπά η Αυστριακή Κυβέρνηση παραπέμπει στην απόφαση του αυστριακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, με την οποία το δικαστήριο αυτό αποφάνθηκε ότι η αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008 ήταν σύμφωνη με το Σύνταγμα και δεν πρόσβαλε κανένα θεμελιώδες δικαίωμα, και ιδίως την αρχή της ισότητας. Επιπλέον, το αυστριακό Συνταγματικό Δικαστήριο αναγνώρισε την άμεση σχέση (αλληλεξάρτηση) μεταξύ της αναπροσαρμογής των συντάξεων και της έκτακτης αύξησης του αντισταθμιστικού επιδόματος. Η εν λόγω αύξηση πρέπει συνεπώς να ληφθεί επίσης υπόψη κατά την εκτίμηση της αύξησης των συνταξιοδοτικών παροχών που είχε ως αποτέλεσμα η έκτακτη αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008.

44. Η *Ιρλανδία* προτείνει να δοθεί στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι η δυσμενέστερη μεταχείριση των γυναικών συνταξιούχων κατά την ετήσια αύξηση των

συντάξεών τους μπορεί να είναι δικαιολογημένη, αν είναι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη ενός σκοπού κοινωνικής ή οικονομικής πολιτικής, ο οποίος να μην έχει καμία σχέση με διακρίσεις λόγω φύλου. Όταν το κράτος μέλος επικαλείται το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας 79/7, ως δικαιολογητικός λόγος της διαφορετικής μεταχείρισης μπορεί επίσης να προβληθεί το γεγονός ότι για τις γυναίκες ισχύει χαμηλότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης και/ή το γεγονός ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα.

45. Η Ιρλανδία, για να θεμελιώσει τη νομική αυτή άποψή της, τονίζει ότι οι ρυθμίσεις κοινωνικής πρόνοιας παρέχουν κατ' ανάγκη στήριξη σε ορισμένες κατηγορίες ατόμων που λαμβάνουν παροχές, ενώ αποκλείουν άλλες κατηγορίες, κατ' εφαρμογή πολύπλοκων ενδεχομένως κριτηρίων και διαφοροποιήσεων. Στη νομολογία του Δικαστηρίου απαντούν πλείστες όσες περιπτώσεις προσβολής του κύρους ρύθμισης κράτους μέλους λόγω δημιουργίας διακρίσεων, στις οποίες το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα προβλεπόμενα από το εθνικό δίκαιο κριτήρια ήσαν δικαιολογημένα λόγω της επιδίωξης θεμιτού σκοπού. Μολονότι οι διακρίσεις λόγω φύλου δεν μπορούν να δικαιολογούνται κατ' επίκληση δημοσιονομικών λόγων, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η ανάγκη διασφάλισης της χρηστής διαχείρισης των δημοσίων δαπανών συνιστά θεμιτό σκοπό. Κατά την άποψη της Ιρλανδίας, τα κράτη μέλη, κατά την κατανομή των περιορισμένων δημόσιων πόρων στο πλαίσιο της ετήσιας διαδικασίας προϋπολογισμού, επιδιώκουν διάφορους θεμιτούς σκοπούς κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, μεταξύ των οποίων καταλέγονται ο σκοπός της διανομής περιορισμένων δημόσιων πόρων μεταξύ διαφόρων κατηγοριών ατόμων και ο σκοπός της χρηστής διαχείρισης των δημοσίων δαπανών. Συναφώς, τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύτατη εξουσία εκτίμησης. Ομοίως, ενδέχεται να είναι ευκολότερο, στην περίπτωση της ανά τακτά διαστήματα αναπροσαρμογής των συντελεστών και ποσοστών, να πραγματοποιούνται αυξήσεις κατ' αποκοπή παρά να υπολογίζεται το επακριβές ποσοστό για κάθε άτομο. Εν προκειμένω το εθνικό δικαστήριο έχει κατατάξει τις συντάξεις σε τέσσερις κατηγορίες. Θα μπορούσε όμως να γίνει και μια τελείως διαφορετική κατάταξη. Κατά την άποψη της Ιρλανδικής Κυβέρνησης, το κόστος για τις εθνικές διοικήσεις θα αυξανόταν υπέρογκα, αν για κάθε ρύθμιση ήταν αναγκαία η στατιστική ανάλυση της αναλογίας ανδρών και γυναικών, αντί να μπορεί να προβλεφθεί η κατ' αποκοπή αύξηση.

46. Τέλος, η Ιρλανδία διαπιστώνει ότι είναι πιθανό να ισχύει στην Αυστρία διαφορετική ηλικία συνταξιοδότησης αφενός για τους άνδρες και αφετέρου για τις γυναίκες. Αν αυτό όντως συμβαίνει, η Αυστρία θα μπορούσε ενδεχομένως να επικαλεστεί το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας 79/7. Έτσι η Αυστρία θα είχε την εξουσία να θεσπίζει διαφορετικές ρυθμίσεις αφενός για τους άνδρες και αφετέρου για τις γυναίκες, εφόσον οι ρυθμίσεις αυτές ήταν «κατ' ανάγκη» συνδεδεμένες με τη διαφορετική ηλικία συνταξιοδότησης.

47. Η *Επιτροπή* προτείνει να δοθεί στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι για τη δυσμενέστερη μεταχείριση των γυναικών συνταξιούχων κατά την ετήσια αύξηση των συντάξεών τους δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογητικός λόγος το γεγονός ότι για τις γυναίκες ισχύει χαμηλότερο όριο ηλικίας

συνταξιοδότησης ή ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα ή το γεγονός ότι το βασικό ποσό ενός ελάχιστου εισοδήματος που προβλέπουν οι διατάξεις κοινωνικής ασφάλισης (το βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος) αυξήθηκε υπερβολικά, αν οι διατάξεις για την εγγύηση του ελάχιστου εισοδήματος που προβλέπεται από το δίκαιο των κοινωνικών ασφαλίσεων (του αντισταθμιστικού επιδόματος) προβλέπουν τον συνυπολογισμό των λοιπών εισοδημάτων του συνταξιούχου και του εισοδήματος του συνοικούντος συζύγου του, ενώ για τους άλλους συνταξιούχους η αύξηση της σύνταξης πραγματοποιείται χωρίς να συνυπολογίζονται τα λοιπά εισοδήματα του συνταξιούχου ή το εισόδημα του συνοικούντος συζύγου του.

48. Όσον αφορά την άνιση μεταχείριση λόγω της χαμηλότερης ηλικίας συνταξιοδότησης ή του γεγονότος ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα, η Επιτροπή επισημαίνει ότι ο αριθμός των διανυθέντων μηνών ασφάλισης λαμβάνεται υπόψη ήδη κατά τον υπολογισμό της σύνταξης και δεν επιτρέπεται να λαμβάνεται υπόψη για δεύτερη φορά. Όσον αφορά το κατά μέσο όρο υψηλότερο προσδόκιμο ζωής των γυναικών, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι δεν επιτρέπεται να προβάλλεται ως δικαιολογητικός λόγος, διότι το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής συνιστά ένα κλασικό παράδειγμα διαφοροποίησης που συναρτάται προς το φύλο. Είναι επίσης αμφίβολο σε τι ακριβώς συνίσταται ο θεμιτός σκοπός της αύξησης του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος. Τέλος, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το Δικαστήριο αναγνωρίζει μεν ότι τα κράτη μέλη έχουν διακριτική ευχέρεια κατά τη διαμόρφωση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, αλλά επιβάλλει συναφώς την αυστηρότατη υποχρέωση να είναι τα θεσπιζόμενα μέτρα αναγκαία και πρόσφορα για την επίτευξη ενός σκοπού κοινωνικής πολιτικής.

VI — Νομική ανάλυση

Α — *Προκαταρκτικές παρατηρήσεις*

1. Η απαγόρευση των διακρίσεων στο δίκαιο της Ένωσης

49. Η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών [9] στην εργασία αποτελεί βασικό άξονα του ευρωπαϊκού εργατικού δικαίου [10]. Η αρχή της ισότητας ανδρών και γυναικών

9 — Για μια λεπτομερή παρουσίαση της αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στην Ευρώπη βλ. McCrudden, C., και Prechal, S., «The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe: A practical approach», *Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ίσων Ευκαιριών*, 2009.

10 — Βλ. συναφώς Krimphove, D., *Europäisches Arbeitsrecht*, Μόναχο 1996, σ. 140.

στον επαγγελματικό βίο έχει κατοχυρωθεί, στο επίπεδο του διεθνούς εργατικού δικαίου, με τη Σύμβαση αριθ. 100 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ), της 29ης Ιουνίου 1951, περί ίσης αμοιβής μεταξύ αρρένων και θηλέων εργαζομένων για εργασία ίσης αξίας, η οποία έχει κυρωθεί από πολλά κράτη μέλη. Ειδικά όσον αφορά το εργατικό δίκαιο της Ένωσης, το σημείο 16 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων [11] —για τον οποίο γίνεται λόγος στο προοίμιο της Συνθήκης ΕΕ και στο άρθρο 136, πρώτο εδάφιο, ΕΚ—εκθέτει ότι πρέπει να διασφαλιστεί η ίση μεταχείριση και να βελτιωθεί η ισότητα ευκαιριών ανδρών και γυναικών. Επιπλέον, το πρωτογενές δίκαιο, και συγκεκριμένα τα άρθρα 2 και 3, παράγραφος 2, ΕΚ, ανάγει την προαγωγή της ισότητας ανδρών και γυναικών σε γενικό σκοπό της Ένωσης. Το Δικαστήριο άλλωστε τονίζει κατά πάγια νομολογία τη θεμελιώδη σημασία της αρχής αυτής, την οποία έχει χαρακτηρίσει ως βασικό κανόνα του κοινοτικού δικαίου [12].

50. Η νομική δέσμευση σχετικά με την ίση μεταχείριση των εργαζόμενων των δύο φύλων, την οποία είχε περιλάβει αρχικά ο νομοθέτης της Ένωσης στο πρωτογενές δίκαιο, και συγκεκριμένα στο άρθρο 141 ΕΚ (άρθρο 157 ΣΛΕΕ), αφορούσε μόνο την καταβολή των αμοιβών. Η διάταξη αυτή επιβάλλει σε κάθε κράτος μέλος την υποχρέωση να εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της «ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία». Η εν λόγω διάταξη έχει διαμορφωθεί ερμηνευτικά από το Δικαστήριο κατά τρόπο που να συνιστά ευρεία ρύθμιση για απαγόρευση των διακρίσεων. Επειδή όμως η διάταξη αυτή αφορά μόνο την καταβολή των αποδοχών και δεν ρυθμίζει γενικά την ίση μεταχείριση των φύλων στον εργασιακό βίο, ο νομοθέτης της Ένωσης έχει εγκύψει επανειλημμένα, από τη δεκαετία του'70 του προηγούμενου αιώνα, στο ζήτημα της καθολικής ισότητας στη μεταχείριση ανδρών και γυναικών και έχει εκδώσει πολλές νομικές πράξεις επ' αυτού, με τις οποίες ρυθμίζονται επίσης ορισμένες πτυχές του κοινωνικού δικαίου, π.χ. σε σχέση με τις αξιώσεις που έχουν οι εργαζόμενοι για παροχές κοινωνικής ασφάλισης [13]. Μεταξύ των νομικών πράξεων αυτών καταλέγεται και η κρίσιμη εν προκειμένω οδηγία 79/7, η οποία καλύπτει τον βιοτικό αυτό τομέα ειδικά σε σχέση με την κοινωνική ασφάλιση και

11 — Το σημείο 16 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων ορίζει τα εξής: «Επιβάλλεται η διασφάλιση της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών. Πρέπει να βελτιωθεί η ισότητα ευκαιριών ανδρών και γυναικών. Προς τούτο, πρέπει να ενισχυθούν, όπου είναι αναγκαίο, τα μέτρα υλοποίησης της ισότητας ανδρών και γυναικών, κυρίως σε σχέση με τη πρόσβαση σε απασχόληση, την αμοιβή για την εργασία, τους όρους εργασίας, την κοινωνική προστασία, τη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση και την επαγγελματική προώθηση. Θα πρέπει επίσης να επεκταθούν τα μέτρα που παρέχουν στους άνδρες και στις γυναίκες τη δυνατότητα να συνδυάζουν τις επαγγελματικές και τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις.»

12 — Βλ. κυρίως τις αποφάσεις της 8ης Απριλίου 1976, 43/75, Defrenne («Defrenne II», Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, σκέψη 12), της 15ης Ιουνίου 1978, 149/77, Defrenne («Defrenne III», Συλλογή 1978, σ. 419, σκέψεις 26 και 27), της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall (Συλλογή 1986, σ. 723, σκέψη 36), και 262/84, Beets-Proper (Συλλογή 1986, σ. 773, σκέψη 38), καθώς επίσης και τις αποφάσεις της 24ης Φεβρουαρίου 1994, C-343/92, Roks κ.λπ. (Συλλογή 1994, σ. I-571, σκέψη 36), της 6ης Απριλίου 2000, C-226/98, Jørgensen (Συλλογή 2000, σ. I-2447, σκέψη 39), της 20ής Μαρτίου 2003, C-187/00, Kutz-Bauer (Συλλογή 2003, σ. I-2741, σκέψη 60), και της 23ης Οκτωβρίου 2003, C-4/02 και C-5/02, Schönheit και Becker (Συλλογή 2003, σ. I-12575, σκέψη 85).

13 — Βλ. Prechal, S., «Access to equality: An introduction», *Access to equality between men and women in the European Community*, Βρυξέλλες 1993, σ. 1 και 2, και Bieback, K.-J., *Die mittelbare Diskriminierung wegen des Geschlechts*, Baden-Baden 1997, σ. 22 και 23. Όπως εκθέτει ο Bieback, K.-J., *Europäisches Sozialrecht*, 5η έκδοση, Baden-Baden 2010, σ. 535, σημείο 1, είναι πάντως δύσκολο να γίνει διάκριση μεταξύ της συνήθους αμοιβής και των παροχών των επαγγελματικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή των συστημάτων αυτών και των υποχρεωτικών/κρατικών συστημάτων, καθόσον μάλιστα τα επαγγελματικά συστήματα συχνά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα κρατικά και δεν θα μπορούσαν να ρυθμίζονται ευλόγως χωρίς αυτά.

συνεπώς συμπληρώνει, κατά κάποιο τρόπο, τις επιτακτικές διατάξεις του άρθρου 141 ΕΚ. Λόγω ακριβώς του ότι οι διατάξεις της σχετικά με την κοινωνική ασφάλιση έχουν τον συμπληρωματικό αυτό ρόλο και λόγω του ότι η Ένωση δεν είχε τότε επαρκείς αρμοδιότητες στον τομέα του εργατικού και του κοινωνικού δικαίου, η οδηγία 79/7 στηρίχθηκε στη γενική εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 308 ΕΚ (άρθρου 352 ΣΛΕΕ).

της ισχύος της αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών, χάρη στην κατοχύρωσή της με τα άρθρα 21 και 23 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [15]. Οι διατάξεις αυτές αφενός απαγορεύουν κάθε διάκριση λόγω φύλου και αφετέρου επιβάλλουν στην Ένωση και στα κράτη μέλη της την υποχρέωση να εξασφαλίζουν την ισότητα των δύο φύλων σε όλους τους τομείς.

2. Οι έμμεσες διακρίσεις

51. Εν τω μεταξύ όμως έχει επέλθει μια ριζική μεταβολή στον τομέα του ευρωπαϊκού κοινωνικού δικαίου, καθόσον η Ένωση, μετά την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ και της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 13 ΕΚ (άρθρου 19 ΣΛΕΕ) και των άρθρων 136 ΕΚ και 137 ΕΚ (άρθρων 151 ΣΛΕΕ και 152 ΣΛΕΕ), έχει πλέον ευρεία αρμοδιότητα ως προς τη ρύθμιση ολόκληρου του τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων [14], πράγμα που κατέστησε δυνατή την έκδοση πολλών νομικών πράξεων. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει επίσης να αναφερθεί η οριστική επιβεβαίωση

52. Η ίδια η οδηγία 79/7 έχει παραμείνει αμετάβλητη από τότε που άρχισε να ισχύει. Η πρακτική σημασία της συνίσταται κυρίως στην απαγόρευση των έμμεσων διακρίσεων, στις οποίες μάλιστα αναφέρεται ρητά το άρθρο 4, παράγραφος 1, διότι οι άμεσες διακρίσεις έχουν απαλειφθεί σε μεγάλο βαθμό από τις εθνικές νομοθεσίες στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης [16]. Υποψία για έμμεση διάκριση λόγω φύλου υπάρχει επίσης για την επίμαχη εν προκειμένω ρύθμιση, διότι από τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο συνάγεται ότι στην κατηγορία των δικαιούχων κατώτατης σύνταξης, για την οποία δεν

14 — Βλ. απόφαση της 1ης Μαρτίου 2011, C-236/09, Association Belge des Consommateurs Test-Achats κ.λπ. (Συλλογή 2010, σ. I-773, σκέψεις 18 και 19). Βλ. Schiek, D., *Europäisches Arbeitsrecht*, 3η έκδοση, Baden-Baden 2007, σ. 220, και Galantino, L., *Diritto comunitario del lavoro*, Τορίνο 2000, σ. 46 και 47.

15 — ΕΕ 2010, C 83, σ. 389.

16 — Βλ. Krimphove, D., όπ.π. (υποσημείωση 10), σ. 140, Haverkate, G. Huster, S., *Europäisches Sozialrecht — Eine Einführung*, Baden-Baden 1999, σημείο 701, σ. 399, οι οποίοι τονίζουν ότι το κέντρο βάρους της οδηγίας 79/7 βρίσκεται, στην πράξη, στον χώρο των έμμεσων διακρίσεων, στις οποίες εξάλλου αναφέρεται ρητά το άρθρο 4, παράγραφος 1.

ισχύει η έκτακτη αύξηση των συντάξεων, ανήκουν κυρίως γυναίκες, μολονότι η ρύθμιση αυτή δεν ανάγει ρητά σε κριτήριο διάκρισης το φύλο.

53. Το πρώτο σημείο πάντως που πρέπει να διευκρινιστεί είναι αν η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο αναπροσαρμογή των συντάξεων εμπίπτει καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Αυτό είναι το αντικείμενο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα τίθεται το ζήτημα αν η διαφορετική μεταχείριση ανδρών και γυναικών —για την οποία δεν υπάρχει προφανώς κανείς αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος— συνιστά διάκριση λόγω φύλου, η οποία απαγορεύεται κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1 της οδηγίας 79/7. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο θέτει το ζήτημα αν είναι δικαιολογημένη η μεγαλύτερη οικονομική επιβάρυνση που υφίσταται ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων λόγω του ότι συνυπολογίζονται —αντίθετα από ό,τι ισχύει για μια άλλη κατηγορία συνταξιούχων, στην οποία δεν έχει εφαρμογή η ρύθμιση αυτή— τα λοιπά εισοδήματά του και τα εισοδήματα του συνοικούντος συζύγου του. Για λόγους σαφήνειας, θα εξετάσω τα προδικαστικά ερωτήματα με την παραπάνω σειρά.

54. Καταρχάς, στην αντίρρηση που διατύπωσε η Αυστριακή Κυβέρνηση, κατά την οποία το αυστριακό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει ήδη χαρακτηρίσει αβάσιμες τις αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με το συμβατό της επίμαχης εθνικής ρύθμισης προς τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας —η οποία περιλαμβάνει επίσης την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου—, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το γεγονός αυτό δεν ασκεί καμία επιρροή επί της παρούσας προδικαστικής διαδικασίας, της οποίας το αντικείμενο συνίσταται στην εξέταση μόνο του ζητήματος αν η ρύθμιση αυτή αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, προκειμένου να διασφαλίζεται η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, η λειτουργία αυτού του συστήματος συνεργασίας προϋποθέτει ότι ο εθνικός δικαστής θα είναι ελεύθερος να υποβάλει στο Δικαστήριο σε όποιο στάδιο της διαδικασίας κρίνει ενδεδειγμένο, και μάλιστα ακόμη και μετά το πέρας της παρεμπίπτουσας διαδικασίας ελέγχου της συνταγματικότητας, οποιοδήποτε αναγκαίο κατά την κρίση του προδικαστικό ερώτημα [17].

Β — *Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος*

55. Από όσα εκθέτει το αιτούν δικαστήριο συνάγεται ότι οι διάδικοι δεν διαφωνούν ότι η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης εμπίπτει, ως συνταξιούχος, στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7 και ότι οι επίμαχες ρυθμίσεις εμπίπτουν καταρχήν επίσης στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής της. Εντούτοις, οι διάδικοι διαφωνούν επί του ζητήματος αν η

17 — Βλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2010, C-188/10 και C-189/10, Melki και Abdeli (Συλλογή 2010, σ. I-5667, σκέψη 52).

απαγόρευση των διακρίσεων που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 ισχύει και για το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων [18].

56. Από όλους όσους μετέχουν στην παρούσα προδικαστική διαδικασία μόνο η Ιρλανδία φαίνεται να έχει διαφορετική άποψη για το καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7 σχετικά με την υπόθεση της κύριας δίκης. Για τον λόγο αυτό, με τις προτάσεις μου θα εξετάσω χωριστά το σημείο αυτό. Προς τούτο πρέπει καταρχάς να εξεταστεί το ζήτημα αν η επίμαχη αναπροσαρμογή των συντάξεων συνιστά νομικό σύστημα που εξασφαλίζει προστασία έναντι ενός από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, για να εμπίπτει μια παροχή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, πρέπει να συνιστά το σύνολο ή μέρος συστήματος που προβλέπεται από τον νόμο για την προστασία από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 ή μορφή κοινωνικής πρόνοιας που αποβλέπει στον ίδιο σκοπό [19]. Με άλλα λόγια, η παροχή πρέπει να έχει άμεση και ουσιαστική σχέση με την προστασία από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1 [20].

57. Επ' αυτού επιβάλλεται η διαπίστωση ότι αυτή η διάταξη της οδηγίας αναφέρει ρητά, μεταξύ άλλων, «τους κινδύνους γήρατος». Στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία έναντι των κινδύνων αυτών περιλαμβάνεται αναμφίβολα και πρωτίστως η σύνταξη γήρατος που δικαιούται εκ του νόμου η αναιρεσείουσα της κύριας δίκης. Περιλαμβάνονται όμως κατ' ανάγκη και οι κατά τακτά διαστήματα αυξήσεις της σύνταξης αυτής που, όπως η επίμαχη εν προκειμένω αναπροσαρμογή των συντάξεων, αποσκοπούν, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο [21], στη διασφάλιση της αξίας των συντάξεων και στη διατήρηση της αγοραστικής τους δύναμης, δεδομένου μάλιστα ότι ο νομοθετικός σκοπός των μέτρων αυτών συνίσταται, όπως εξέθεσε η Αυστριακή Κυβέρνηση [22], στην προστασία των ωφελούμενων από τα μέτρα αυτά προσώπων έναντι ενός κινδύνου που είναι πολύ συχνός στην προχωρημένη ηλικία, δηλαδή στην προστασία τους από τη φτώχεια των ηλικιωμένων ατόμων. Με την αναπροσαρμογή βάσει του δείκτη των τιμών καταναλωτή επιδιώκεται συγκεκριμένα η αποφυγή του ενδεχομένου μείωσης του αναγκαίου για την επιβίωση εισοδήματος ή της αγοραστικής του δύναμης. Για την ερμηνεία της οδηγίας δεν έχει επομένως σημασία το γεγονός ότι η οδηγία δεν αναφέρει ρητά τις αναπροσαρμογές των συντάξεων, αφού ο σκοπός και το πνεύμα των άρθρων 3 και 4 της οδηγίας αυτής συνηγορούν σαφώς υπέρ της ερμηνείας ότι οι αναπροσαρμογές των συντάξεων εμπίπτουν επίσης στο καθ' ύλη

18 — Βλ. σ. 7 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

19 — Βλ. αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 1986, 150/85, Drake (Συλλογή 1986, σ. 1995, σκέψη 21), της 4ης Φεβρουαρίου 1992, C-243/90, Smithson (Συλλογή 1992, σ. I-467, σκέψη 12), και της 16ης Ιουλίου 1992, C-63/91 και C-64/91, Jackson και Cresswell (Συλλογή 1992, σ. I-4737, σκέψη 15).

20 — Βλ. απόφαση της 11ης Ιουλίου 1996, C-228/94, Atkins (Συλλογή 1996, σ. I-3633). Βλ. Egger, J., *Das Arbeits- und Sozialrecht der EU und die österreichische Rechtsordnung*, 2η έκδοση, Βιέννη 2005, σ. 323.

21 — Βλ. σ. 16 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

22 — Βλ. σ. 18 των γραπτών παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβέρνησης.

πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Πράγματι, δύσκολα θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι υπάρχει ουσιαστική διαφορά μεταξύ της σύνταξης γήρατος και της μεταγενέστερης αναπροσαρμογής της, αφού, σε τελική ανάλυση, η αναπροσαρμογή αποτελεί απλώς νέο υπολογισμό του αρχικού ποσού. Η αύξηση της σύνταξης αποτελεί, ως μέτρο διασφάλισης της αξίας της σύνταξης, όπως ορθά τονίζει η Επιτροπή [23], απλώς έναν τρόπο υπολογισμού της σύνταξης σε ορισμένο έτος.

58. Υπέρ της άποψης αυτής δεν συνηγορεί μόνο το γεγονός ότι το αρχικό ποσό της μηνιαίας σύνταξης χρησιμοποιείται ως βάση υπολογισμού της ποσοστιαίας αύξησης. Πρέπει επιπλέον να ληφθεί υπόψη ότι η αρχική λειτουργία της σύνταξης γήρατος, δηλαδή η προστασία από τους σύμφυτους με το γήρας κινδύνους, παραμένει αμετάβλητη. Αντίθετα από ό,τι ισχυρίζεται η Ιρλανδία [24], δεν μεταβάλλεται η νομική φύση της αξίωσης του συνταξιούχου λόγω της μεταγενέστερης αναπροσαρμογής της σύνταξης. Το σύστημα της αύξησης της σύνταξης συναρτάται συνεπώς άμεσα και ουσιαστικά προς την προστασία έναντι ενός των κινδύνων που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1. Η σύγκριση στην οποία προβαίνει η Ιρλανδία με το σύστημα του «συμπληρώματος εισοδήματος» (Income Support) στο Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο αποτελούσε το αντικείμενο των υποθέσεων Jackson και Cresswell [25], είναι αλυσιτελής, διότι το επίδομα εκείνο είχε σαφέστατα τον χαρακτήρα παροχής κοινωνικής πρόνοιας για πρόσωπα με πολύ χαμηλό εισόδημα. Το επίδομα αυτό χορηγούνταν σε ποικίλες περιπτώσεις σε πρόσωπα το εισόδημα των οποίων δεν επαρκούσε για την κάλυψη των αναγκών τους κατά την έννοια του εθνικού δικαίου. Για τον λόγο αυτό άλλωστε το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 δεν έχει εφαρμογή σε παροχές αυτού του είδους [26]. Εντούτοις, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης. Η αναπροσαρμογή των συντάξεων, την οποία αφορά η υπό εξέταση υπόθεση, αποτελεί αντίθετα, όπως άλλωστε προκύπτει από τη χρησιμοποιούμενη ορολογία, μεταγενέστερη μεταβολή του αρχικού ποσού της σύνταξης, με σκοπό να λαμβάνεται υπόψη η μεταβολή των περιστάσεων.

59. Επομένως, η αναπροσαρμογή του ποσού πρέπει να χαρακτηριστεί, όπως και ο αρχικός καθορισμός της σύνταξης γήρατος, ως «υπολογισμός της παροχής», κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας. Οποιαδήποτε διαφορετική ερμηνεία θα κατέληγε στο συμπέρασμα είτε ότι υπάρχει κενό στη ρύθμιση της οδηγίας είτε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να απαγορεύσει τις διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών κατά τον πρώτο χρονικά καθορισμό της σύνταξης γήρατος, αλλ' όχι κατά τις μεταγενέστερες ετήσιες αναπροσαρμογές. Με δεδομένο τον σκοπό της οδηγίας, όπως εκτίθεται στην

23 — Βλ. σημείο 18 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.
24 — Βλ. σημεία 37 και 38 των γραπτών παρατηρήσεων της Ιρλανδίας.
25 — Απόφαση Jackson και Cresswell (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 19).
26 — Όπ.π. (σκέψη 22).

πρώτη αιτιολογική σκέψη, δηλαδή την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Ως εκ τούτου, οι ισχυρισμοί της Ιρλανδίας πρέπει να απορριφθούν.

60. Σύμφωνα με όλα τα ανωτέρω, το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι η απαγόρευση των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού, ισχύει και για το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων.

Γ — *Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος*

1. Γενικά

61. Όπως ορθά τονίζουν όλοι όσοι μετέχουν στη διαδικασία, στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης, ιδίως όσον αφορά τη φύση των μέτρων κοινωνικής προστασίας και των συγκεκριμένων τρόπων εφαρμογής τους [27]. Το περιθώριο αυτό δεν είναι πάντως απεριόριστο, διότι το δίκαιο της Ένωσης θέτει ορισμένους βασικούς περιορισμούς στα κράτη μέλη, τα οποία πρέπει να τους τηρούν κατά την άσκηση της νομοθετικής τους αρμοδιότητας. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 αποτελεί, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, έναν τέτοιο περιορισμό [28]. Αυτή η διάταξη της οδηγίας απαγορεύει πράγματι τις άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου σε πολλές διαφορετικές περιπτώσεις, οι οποίες έχουν σχέση με τη χορήγηση παροχών κοινωνικής ασφάλισης. Αφού διαπιστώθηκε ανωτέρω ότι η επίμαχη αναπροσαρμογή των συντάξεων αποτελεί «υπολογισμό παροχών», κατά την έννοια της διάταξης αυτής, πρέπει στη συνέχεια να εξεταστεί αν συντρέχει διάκριση στην υπόθεση της κύριας δίκης.

2. Ουδέτερη διατύπωση της ρύθμισης

62. Όπως ανέφερα ήδη, αποκλείεται εξαρχής το ενδεχόμενο ύπαρξης άμεσης διάκρισης, διότι η αύξηση της σύνταξης χορηγείται σε όλους τους συνταξιούχους, χωρίς να προβλέπεται κανείς αυτοτελής συσχετισμός με το φύλο. Η ορθότητα της διαπίστωσης αυτής

27 — Βλ. αποφάσεις της 8ης Φεβρουαρίου 1996, C-8/94, Laperre (Συλλογή 1996, σ. I-273, σκέψη 18), της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-317/93, Nolte (Συλλογή 1995, σ. I-4625, σκέψη 33), της 19ης Νοεμβρίου 1992, C-226/91, Molenbroek (Συλλογή 1992, σ. I-5943, σκέψη 15), και της 7ης Μαΐου 1991, C-229/89, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1991, σ. I-2205, σκέψη 19).

28 — Βλ. αποφάσεις της 9ης Φεβρουαρίου 1999, C-167/97, Seymour-Smith και Perez (Συλλογή 1999, σ. I-623, σκέψεις 74 και 75), Kutz-Bauer (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10, σκέψεις 55 έως 57), της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-77/02, Steinicke (Συλλογή 2003, σ. I-9027, σκέψη 63), και της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-385/05, Confédération générale du travail κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-611, σκέψεις 28 και 29).

δεν αμφισβητείται άλλωστε από κανέναν από τους μετέχοντες στη διαδικασία.

63. Εν πάση περιπτώσει, οι επίμαχες εθνικές διατάξεις στις οποίες στηρίζεται η ρύθμιση αυτή δεν αποσκοπούν προφανώς στη δυσμενέστερη μεταχείριση μιας κατηγορίας προσώπων συγκεκριμένου φύλου. Αντίθετα, το σύστημα της αναπροσαρμογής των συντάξεων του 2008 βασίζεται στην υπαγωγή των συνταξιούχων σε διάφορες κατηγορίες, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το ύψος των συντάξεων και για καθεμία από τις οποίες προβλέπεται διαφορετική ποσοστιαία ή κατ' αποκοπή αναπροσαρμογή. Από την απόφαση του αυστριακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, με την οποία αναγνωρίστηκε η συνταγματικότητα της αναπροσαρμογής των συντάξεων του 2008 και στην οποία παραπέμπει με τις παρατηρήσεις της η Αυστριακή Κυβέρνηση, προκύπτει ότι η κατηγοριοποίηση αυτή βασίζεται στην αρχή της «κοινωνικής κλιμάκωσης» και ότι την αφετηρία για την κατηγοριοποίηση αυτή αποτέλεσε μια συμφωνία μεταξύ της Αυστριακής Κυβέρνησης και του Österreichischer Seniorenrat, του φορέα προάσπισης των συμφερόντων των συνταξιούχων στο εν λόγω κράτος μέλος. Η Αυστριακή Κυβέρνηση, ενώ παραπέμπει στο ιστορικό της μεταρρύθμισης αυτής και στις βασικές σκέψεις που υπαγόρευσαν την εφαρμογή της, επικαλείται, σε τελική ανάλυση, τη διακριτική ευχέρεια που έχει κατά την αναπροσαρμογή των συντάξεων. Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να γίνει τελικά δεκτό ότι οι επίμαχες εθνικές διατάξεις στις οποίες στηρίζεται η ρύθμιση αυτή έχουν «ουδέτερη διατύπωση», κατά την έννοια της νομολογίας [29], οπότε πληρούται καταρχήν η πρώτη προϋπόθεση για να γίνει δεκτό ότι υπάρχει έμμεση διάκριση.

64. Απομένει να εξεταστεί αν υπάρχει έμμεση διάκριση. Κατά πάγια νομολογία, υφίσταται έμμεση διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, όταν ένα εθνικό μέτρο, μολονότι δεν ανάγει άμεσα σε κριτήριο το φύλο, αλλά έχει ουδέτερη διατύπωση, θέτει στην πράξη σε δυσμενή μοίρα ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό προσώπων που ανήκουν στο ένα φύλο, εκτός αν το μέτρο αυτό δικαιολογείται από αντικειμενικούς παράγοντες, άσχετους προς οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου [30]. Αυτό συμβαίνει όταν τα επιλεχθέντα μέσα αφενός ανταποκρίνονται σε θεμιτό σκοπό της κοινωνικής πολιτικής του κράτους μέλους, του οποίου η νομοθεσία αποτελεί το αντικείμενο της εξέτασης, και αφετέρου είναι πρόσφορα

29 — Κατά την άποψη του Egger, J., όπ.π. (υποσημείωση 20), σ. 323, ως ουδέτερα στοιχεία μιας ρύθμισης μπορούν να θεωρηθούν π.χ. η «εργασία μερικής απασχόλησης» ή η «απασχόληση μικρότερης σημασίας». Την ίδια άποψη εκφράζει και ο Galantino, L., όπ.π. (υποσημείωση 14), σ. 194. Κατά την άποψη της Prechal, S., «Combatting indirect discrimination in community law context», *Legal issues of european integration*, 1993/1, Άμστερνταμ, σ. 84 και 85, ως ουδέτερα στοιχεία που ενδέχεται να συγκαλύπτουν έμμεση διάκριση μπορούν να θεωρηθούν και άλλα στοιχεία, όπως π.χ. «όρια ηλικίας» (επειδή οι γυναίκες απασχολούνται από μία ορισμένη ηλικία με την ανατροφή των τέκνων), η «απασχόληση με μειωμένο ωράριο» (επειδή οι οικιακές υποχρεώσεις των γυναικών δεν τους επιτρέπουν να εργάζονται με πλήρες ωράριο), «προϋποθέσεις εκπαίδευσης» (επειδή οι γυναίκες έχουν σπανιότερα τη δυνατότητα να αποκτήσουν υψηλότερο επίπεδο κατάρτισης), «σωματική κατάσταση», «γεωγραφική κινητικότητα» κ.λπ.

30 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Jørgensen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 29), της 26ης Σεπτεμβρίου 2000, C-322/98, Kachelmann (Συλλογή 2000, σ. I-7505, σκέψη 23), της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, C-25/02, Rinke (Συλλογή 2003, σ. I-8349, σκέψη 33), Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 67), και της 12ης Οκτωβρίου 2004, C-313/02, Wippel (Συλλογή 2004, σ. I-9483, σκέψη 43).

και αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αυτού [31].

65. Με βάση τον ορισμό αυτό, το πρώτο από τα τιθέμενα προβλήματα που πρέπει να εξεταστεί είναι αν υπάρχει άνιση μεταχείριση ανδρών και γυναικών. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα αυτό, πρέπει στη συνέχεια να εξακριβωθεί αν η άνιση αυτή μεταχείριση είναι δικαιολογημένη [32].

3. Άνιση μεταχείριση ανδρών και γυναικών

66. Με βάση τα κριτήρια που έχει διαμορφώσει το Δικαστήριο προς τον σκοπό της απόδειξης της ύπαρξης έμμεσης διάκρισης, πρέπει στη συνέχεια να εξακριβωθεί αν η επίμαχη ρύθμιση «παράγει δυσμενέστερα αποτελέσματα έναντι των γυναικών» [33] από ό,τι έναντι των ανδρών. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει πάντως να τονιστεί ότι το Δικαστήριο δεν δέχεται ότι οποιαδήποτε περίπτωση άνισης μεταχείρισης συνιστά όντως απαγορευόμενη άνιση μεταχείριση. Αντίθετα, από την ενδελεχέστερη εξέταση της μέχρι σήμερα νομολογίας προκύπτει ότι, κατά το Δικαστήριο, για να υπάρχει πράγματι τέτοια άνιση μεταχείριση, πρέπει να υπάρχει υπέρβαση ενός ορίου σοβαρότητας [34], πράγμα που συμβαίνει όταν περιάγονται σε μειονεκτική θέση «πολύ περισσότεροι» [35] εκπρόσωποι ενός φύλου ή «ένα πολύ μεγαλύτερο στην πραγματικότητα ποσοστό» τους [36] από ό,τι άλλα πρόσωπα.

67. Για να εξακριβωθεί αν στην υπόθεση της κύριας δίκης μια δυσμενής ρύθμιση θίγει «σημαντικά υψηλότερο ποσοστό» [37] γυναικών συνταξιούχων απ' ό,τι ανδρών συνταξιούχων, είναι απαραίτητο να αξιολογηθούν πραγματικά περιστατικά και στοιχεία τα οποία καλείται κυρίως να διερευνήσει το εθνικό δικαστήριο, λόγω της αναγκαίας εγγύτητας προς τα στοιχεία αυτά και της γνώσης των ιδιαίτερων περιστάσεων. Το Δικαστήριο, κατά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, μπορεί να στηριχθεί μόνο στα πραγματικά στοιχεία που

31 — Βλ. αποφάσεις Roks (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψεις 33 και 34), Nolte (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 28) και Laperre (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψη 14). Ο Thüsing, G., *Europäisches Arbeitsrecht*, σ. 69, σημείο 5, επισημαίνει ότι ο θεσμός της έμμεσης διάκρισης, κατά τον οποίο οι διατάξεις, τα κριτήρια ή οι διαδικασίες που είναι φαινομενικά ουδέτερα, αλλά αντιμετωπίζουν πολύ δυσμενέστερα τα πρόσωπα με ορισμένο χαρακτηριστικό από ό,τι άλλα πρόσωπα και δεν δικαιολογούνται αντικειμενικά με βάση ορισμένο θεμιτό σκοπό, για την επίτευξη του οποίου τα μέσα είναι πρόσφορα και αναγκαία (βλ. τον ορισμό που δίδεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2 της οδηγίας 2000/78 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία), είχε δημιουργηθεί αρχικά στο πεδίο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, πριν η εφαρμογή του επεκταθεί, με την απόφαση στην υπόθεση Jenkins (απόφαση της 31ης Μαρτίου 1981, 96/80, Συλλογή 1981, σ. 911), για να καλύψει και τις διακρίσεις λόγω φύλου.

32 — Πρόκειται βασικά για τη σειρά εξέτασης που προτείνουν οι Haverkate, G., και Huster, S., όπ.π. (υποσημείωση 16), σημείο 701, σ. 399.

33 — Βλ. αποφάσεις Seymour-Smith και Perez (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28, σκέψη 52) και Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 69).

34 — Βλ. συναφώς Steiner, J., «The principle of equal treatment for men and women in social security», *Sex equality law in the European Union*, σ. 123, υποσημείωση 69, η οποία επισημαίνει ότι το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη καθορίσει το όριο του οποίου η υπέρβαση καθιστά τα αποτελέσματα μιας ρύθμισης δυσανάλογα, έστω και αν η σημαντική διαφορά ποσοστών φαίνεται να είναι αναγκαία προς τούτο.

35 — Βλ. αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1998, C-411/96, Boyle κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-6401, σκέψη 76), της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-333/97, Lewen (Συλλογή 1999, σ. I-7243, σκέψη 34), και της 16ης Ιουλίου 2009, C-537/07, Gómez-Limón (Συλλογή 2009, σ. I-6525, σκέψη 54).

36 — Βλ. προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 30 νομολογία.

37 — Βλ. απόφαση Schönheit und Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 71).

εκτίθενται στη διάταξη περί παραπομπής και στις γραπτές παρατηρήσεις που του έχουν υποβληθεί [38].

68. Τα ουσιώδη περιστατικά συνοψίζονται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα. Συμπληρωματικά το αιτούν δικαστήριο εκθέτει, με τη διάταξη περί παραπομπής, ότι θεωρεί ότι η αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008 συνεπάγεται την άνιση μεταχείριση των θιγόμενων συνταξιούχων, διότι οι συντάξεις που υπολείπονταν του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος (747 ευρώ) αυξήθηκαν μόνο κατά 1,7 %, ενώ οι συντάξεις που ανέρχονταν από 747 μέχρι 2 160 ευρώ αυξήθηκαν περισσότερο. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που προσκομίστηκαν κατά την κύρια δίκη, το σύνολο των προσώπων που λαμβάνουν σύνταξη, εντός του πεδίου εφαρμογής του ASVG, λόγω της προγενέστερης άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας (σύνταξη εξ ιδίου δικαιώματος) ανέρχεται σε 1 325 762 (614 293 άνδρες και 711 469 γυναίκες). Εντός της κατηγορίας των συνταξιούχων υπάρχουν συνολικά 562 463 άτομα που λαμβάνουν σύνταξη μέχρι 750 ευρώ μηνιαίως (τη λεγόμενη κατώτατη σύνταξη), και συγκεκριμένα πρόκειται για 408 910 γυναίκες και για 153 553 άνδρες που λαμβάνουν σύνταξη που δεν υπερβαίνει το ποσό αυτό. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, εντός της κατηγορίας των συνταξιούχων γυναικών, το ποσοστό αυτών που λαμβάνουν σύνταξη μέχρι 750 ευρώ μηνιαίως ανέρχεται στο 57 %. Αντίθετα, το ποσοστό των λαμβανόντων κατώτατη σύνταξη (μέχρι 750 ευρώ μηνιαίως) εντός της κατηγορίας των συνταξιούχων ανδρών ανέρχεται στο 25 %. Κατά συνέπεια, το ποσοστό των γυναικών που πλήττονται από την αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008 είναι τελικά 2,3 περίπου φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών [39].

69. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, με δεδομένο ότι το Δικαστήριο δεν έχει καθορίσει κανένα ελάχιστο όριο του οποίου η υπέρβαση να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχει έμμεση διάκριση, ήταν εν προκειμένω επιβεβλημένο να υποβληθεί στο Δικαστήριο το ερώτημα αν το γυναικείο φύλο πλήττεται πολύ περισσότερο, δηλαδή αν υπάρχει έμμεση διάκριση λόγω φύλου κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης. Συμφωνώ με το αιτούν δικαστήριο ότι το Δικαστήριο δεν έχει καθορίσει μέχρι σήμερα κανένα δεσμευτικό όριο ούτε καμία ποσοστιαία διαφορά της οποίας η υπέρβαση να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση που να πληροί τις προϋποθέσεις της έμμεσης διάκρισης [40]. Από την εξέταση της μέχρι σήμερα νομολογίας του Δικαστηρίου επί της οδηγίας 79/7 δεν μπορεί να συναχθεί με βεβαιότητα κανένα συμπέρασμα.

38 — Βλ. αποφάσεις Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 83), Molenbroek (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 12), Jackson και Cresswell (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 3) και της 11ης Ιουνίου 1987, 30/85, Teuling (Συλλογή 1987, σ. 2497, σκέψη 14).

39 — Βλ. σ. 10 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

40 — Με την εκτίμηση αυτή συμφωνεί επίσης η Prechal, S., όπ.π. (υποσημείωση 29), σ. 85 και 86. Κατά την άποψή της όμως, αυτό είναι κατανοητό, καθόσον μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις αιτήσεων για την έκδοση προδικαστικής απόφασης το αιτούν δικαστήριο έχει π.χ. διαπιστώσει ήδη ότι ορισμένο μέτρο θίγει «κυρίως γυναίκες» ή τα προδικαστικά ερωτήματα έχουν διατυπωθεί με τρόπο που να υπονοείται ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση. Η ίδια συγγραφέας επισημαίνει επίσης ότι, σύμφωνα με την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης της κύριας δίκης εναπόκειται στα εθνικά αυτά δικαστήρια. Αυτό όμως δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να τους παρέχει χρήσιμες ενδείξεις για το *πώς* πρέπει να εκτιμηθούν τα πραγματικά αυτά περιστατικά.

Αντίθετα, οι αποφάσεις σχετικά με το άρθρο 141 ΕΚ που αφορούσαν ρυθμίσεις που έθιγαν τους εργαζόμενους μειωμένης απασχόλησης προβλέπουν συγκεκριμένα ποσοστά σχετικά με το θιγόμενο φύλο. Για παράδειγμα, στην υπόθεση Hill και Stapleton [41] το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το 99,2 % των Clerical Assistants που ασκούσαν δραστηριότητα με σύστημα επιμερισμού της εργασίας ήταν γυναίκες, όπως εξάλλου και το 98 % του συνόλου των δημοσίων υπαλλήλων που εργάζονταν βάσει συμβάσεων με σύστημα επιμερισμού της εργασίας. Στην υπόθεση Schröder [42] το ποσοστό των εργαζόμενων με μερική απασχόληση ανερχόταν σε 95 % και στην υπόθεση Voß [43] το 88 % των εκπαιδευτικών που απασχολούνταν από το ομόσπονδο κράτος του Βερολίνου κατά μερική απασχόληση ήταν γυναίκες. Τα ίδια ισχύουν και για την υπόθεση Schönheit και Becker [44], όπου το ποσοστό των γυναικών μεταξύ των απασχολούμενων με μειωμένο ωράριο στη διοίκηση του ομόσπονδου κράτους της Έσσης ανερχόταν περίπου σε 87,9 %.

70. Αυτά τα παραδείγματα δεν είναι φυσικά τελείως άσχετα με την ερμηνεία της οδηγίας 79/7. Όπως όμως ομολογεί ανοικτά και η ίδια η Αυστριακή Κυβέρνηση, από τα παραδείγματα αυτά δεν μπορεί, σε τελική ανάλυση, να συναχθεί με βεβαιότητα από ποιο ποσοστό αρχίζει να υπάρχει άνιση μεταχείριση που, κατά τη νομολογία, αποτελεί έμμεση διάκριση. Η συναγωγή κάποιου τέτοιου συμπεράσματος δεν θα ανταποκρινόταν άλλωστε στον περίπλοκο χαρακτήρα της αξιολόγησης, δεδομένου μάλιστα ότι τα κρίσιμα νομικά και πραγματικά στοιχεία ενδέχεται να διαφέρουν σημαντικά από τη μία περίπτωση στην άλλη. Κατά κανόνα, δεν είναι δυνατόν να καθοριστούν σταθερές ποσοστιαίες τιμές, διότι παράλληλα μπορεί να έχουν επίσης κρίσιμη σημασία οι απόλυτοι αριθμοί και το πόσο έντονα είναι τα αποτελέσματα σε κάθε περίπτωση [45]. Για τον λόγο αυτό θεωρώ ότι πρέπει οπωσδήποτε να γίνει εξατομικευμένη εκτίμηση της υπό κρίση περίπτωσης, όπως έχει πράξει μέχρι σήμερα το Δικαστήριο κατά την άσκηση των ερμηνευτικών αρμοδιοτήτων του σε κάθε συγκεκριμένη υπόθεση.

71. Οι αντιρρήσεις της Αυστριακής Κυβέρνησης [46] κατά της εφαρμογής ως κριτηρίου του ποσοστού που αντιπροσωπεύουν οι εκπρόσωποι του θιγόμενου φύλου δεν είναι πάντως πειστικές. Η Αυστριακή Κυβέρνηση, με την επισήμανση ότι υπάρχει έτσι ο κίνδυνος απώλειας της αυτονομίας των κρατών μελών κατά τη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής τους, δεν λαμβάνει υπόψη, πρώτον, ότι πρόκειται αποκλειστικά και μόνο για τη διασαφήνιση του λογικά πρότερου ζητήματος αν συντρέχει άνιση μεταχείριση των φύλων, πράγμα που δεν δίδει τελειωτική απάντηση στο ερώτημα αν συντρέχει απαγορευμένη διάκριση. Όπως προκύπτει σαφώς από την προπαρατεθείσα πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, υπάρχει απαγορευμένη διάκριση μόνο όταν το επίμαχο μέτρο δεν δικαιολογείται από αντικειμενικούς παράγοντες, ξένους

41 — Απόφαση της 17ης Ιουνίου 1998, C-243/95, Hill και Stapleton (Συλλογή 1998, σ. I-3739).

42 — Απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2000, C-50/96, Schröder (Συλλογή 2000, σ. I-743).

43 — Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2007, C-300/06, Voß (Συλλογή 2007, σ. I-19573).

44 — Απόφαση Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 35).

45 — Βλ. συναφώς Haverkate, G./Huster, S., όπ.π. (υποσημείωση 16), σημείο 706, σ. 400.

46 — Βλ. σημείο 22 των γραπτών παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβέρνησης.

προς οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου [47]. Δεύτερον, δεν λαμβάνει υπόψη ότι οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες των κρατών μελών στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες έχουν κατοχυρωθεί με τις της Συνθήκες και έχουν αναγνωριστεί με τη νομολογία του Δικαστηρίου, έχουν, όπως εξέθεσα ήδη, ορισμένα όρια, ένα από τα οποία συνίσταται στην αρχή της ίσης μεταχείρισης. Ορθά επομένως τονίζει το Δικαστήριο πάντοτε ότι η άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτών δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται κενή περιεχομένου μια τόσο θεμελιώδης αρχή του δικαίου της Ένωσης [48].

72. Όσον αφορά το βασικό ζήτημα, δηλαδή αν υπήρξε υπέρβαση του ορίου σοβαρότητας στην υπόθεση της κύριας δίκης, είμαι της γνώμης ότι η απάντηση πρέπει τελικά να είναι καταφατική, διότι το ποσοστό των γυναικών μεταξύ των δικαιούχων των κατώτατων συντάξεων, των οποίων οι συντάξεις αυξήθηκαν μόνο κατά 1,7 % (σε σύγκριση με τις συντάξεις που κυμαίνονταν μεταξύ 747 και 2 160 ευρώ), υπερβαίνει το διπλάσιο του ποσοστού που αντιπροσωπεύουν οι άνδρες δικαιούχοι κατώτατης σύνταξης. Κατά συνέπεια, είναι πολύ μεγαλύτερη η αναλογία των γυναικών μεταξύ των συνταξιούχων των οποίων τις συντάξεις αύξησε ελάχιστα το Αυστριακό Δημόσιο (χωρίς να ληφθεί υπόψη το αντισταθμιστικό επίδομα), πράγμα που αρκεί για να συναχθεί το συμπέρασμα ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση. Η υποψία του αιτούντος δικαστηρίου ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση θεωρώ συνεπώς ότι είναι βάσιμη.

73. Η διαπίστωση αυτή είναι ορθή, αν ληφθούν υπόψη αποκλειστικά και μόνο τα αποτελέσματα της αύξησης των συντάξεων. Έτσι όμως δεν λαμβάνονται υπόψη τα ενδεχομένως ευεργετικά αποτελέσματα του αντισταθμιστικού επιδόματος, τα οποία αναφέρει η Αυστριακή Κυβέρνηση σε πολλά σημεία των παρατηρήσεών της. Στη μέχρι σήμερα νομολογία του Δικαστηρίου [49] διαφαίνεται η τάση να μη λαμβάνονται υπόψη, κατά τον έλεγχο των αποτελεσμάτων ορισμένου μέτρου κοινωνικής πολιτικής, τα άλλα, ευεργετικά, αποτελέσματα του ασφαλιστικού συστήματος, τα οποία αντισταθμίζουν τα δυσμενή

47 — Βλ. επ' αυτού Bieback, K.-J., *Die mittelbare Diskriminierung wegen des Geschlechts*, όπ.π. (υποσημείωση 13), σ. 102, ο οποίος επισημαίνει ότι μπορεί να γίνει δεκτό ότι υπάρχει παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων μόνο αφού εξεταστεί το ενδεχόμενο συνδρομής αντικειμενικών δικαιολογητικών λόγων και συναχθεί το συμπέρασμα ότι δεν συντρέχουν τέτοιοι λόγοι. Κατά συνέπεια, δεν είναι ορθό να γίνεται λόγος για διάκριση στην περίπτωση που έχει διαπιστωθεί απλώς η επέλευση άνισων αρνητικών αποτελεσμάτων. Το κριτήριο της μη συνδρομής δικαιολογητικού λόγου ανήκει στις ουσιαστικές προϋποθέσεις της απαγόρευσης των διακρίσεων.

48 — Βλ. τη νομολογία που παρατίθεται στην υποσημείωση 28.

49 — Βλ. απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψη 34). Με την παραπάνω απόφαση το Δικαστήριο εξέφρασε την άποψή του για τον τρόπο με τον οποία οφείλουν να ενεργούν τα εθνικά δικαστήρια, όταν ελέγχουν κατά πόσον έχει τηρηθεί η αρχή της ισότητας των αμοιβών κατά το άρθρο 141 ΕΚ στην υπόθεση που εκδικάζουν. Κατά το Δικαστήριο, αν τα εθνικά δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα να εκτιμούν και να συγκρίνουν το σύνολο των ποικίλης φύσεως πλεονεκτημάτων που παρέχονται κατά περίπτωση στους εργαζόμενους άνδρες ή στις εργαζόμενες γυναίκες, ο δικαστικός έλεγχος θα ήταν πολύ δύσκολος και θα μειωνόταν η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 141 ΕΚ. Η πραγματική διαφάνεια, που καθιστά δυνατό τον αποτελεσματικό έλεγχο, εξασφαλίζεται μόνον αν η αρχή της ισότητας των αμοιβών εφαρμόζεται *για καθένα από τα στοιχεία* της αμοιβής που χορηγείται αντιστοίχως στους εργαζόμενους άνδρες ή στις εργαζόμενες γυναίκες.

αποτελέσματα [50]. Το Δικαστήριο δηλαδή θεωρεί προφανώς κρίσιμα μόνο τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου μέτρου, το οποίο εξετάζεται αυτοτελώς. Επομένως, στο πλαίσιο της εξακρίβωσης της ύπαρξης άνισης μεταχείρισης δεν επιτρέπεται καταρχήν να ληφθούν υπόψη, πέρα από την αύξηση των συντάξεων, τα αποτελέσματα του αντισταθμιστικού επιδόματος. Οπωσδήποτε πάντως δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, όπως τόνισε η Αυστριακή Κυβέρνηση κατά την προφορική διαδικασία, το εθνικό φορολογικό δίκαιο προβλέπει ότι τα εισοδήματα που δεν υπερβαίνουν τα 1 000 ευρώ είναι αφορολόγητα, πράγμα που, κατά την Αυστριακή Κυβέρνηση, ευνοεί οικονομικά τους δικαιούχους κατώτατης σύνταξης έναντι των δικαιούχων υψηλότερων συντάξεων.

74. Δεν χρειάζεται πάντως να επιλυθεί το ζήτημα αν η νομολογιακή αυτή τάση πρέπει να επιβεβαιωθεί και εν προκειμένω. Πράγματι, για την εκτίμηση της υπόθεσης της κύριας δίκης δεν έχει, σε τελική ανάλυση, σημασία ποιος τρόπος εξέτασης θα εφαρμοστεί, αφού το αποτέλεσμα θα είναι ουσιαστικά το ίδιο. Τούτο θα καταδειχθεί στη συνέχεια, καθόσον θα περιλάβω, επικουρικά, στην εξέτασή μου, τα αποτελέσματα του αντισταθμιστικού επιδόματος. Αν δηλαδή εξεταστούν και οι στατιστικές που διαβίβασε το αιτούν δικαστήριο και από τις οποίες προκύπτει ο αριθμός των προσώπων που ανήκουν στην κατηγορία των δικαιούχων κατώτατης σύνταξης χωρίς να δικαιούνται αντισταθμιστικό επίδομα (για τον λόγο π.χ. ότι συνυπολογίζεται το εισόδημα του συνοικούντος συζύγου τους) και τα οποία συνεπώς δεν ωφελήθηκαν από την αύξηση του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος κατά την αναπροσαρμογή των συντάξεων του 2008, το συμπέρασμα θα είναι ότι το ποσοστό των γυναικών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη είναι σαφώς μεγαλύτερο [51]. Το στοιχείο αυτό τονίζεται ιδιαίτερα από το αιτούν δικαστήριο στη διάταξη περί παραπομπής [52].

75. Αν επομένως εφαρμοστούν αμφότερα τα κριτήρια (λήψη κατώτατης σύνταξης και μη λήψη αντισταθμιστικού επιδόματος), το τελικό συμπέρασμα είναι ότι η πλειονότητα των θιγόμενων προσώπων είναι γυναίκες. Από τη διαπίστωση αυτή συνάγεται ότι η χορήγηση του αντισταθμιστικού επιδόματος δεν αναιρεί ούτε τη δυσμενέστερη μεταχείριση των γυναικών έναντι της κατηγορίας των προσώπων που λαμβάνουν υψηλότερες συντάξεις ούτε την άνιση μεταχείριση έναντι των ανδρών που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη. Εφόσον επομένως η συγκριτικά μικρότερη αύξηση των κατώτατων συντάξεων έναντι των συντάξεων από 747 μέχρι 2 160 ευρώ αποτελεί, όπως δέχεται επίσης το αιτούν δικαστήριο, δυσμενή μεταχείριση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το υψηλότερο ποσοστό των γυναικών μεταξύ των συνταξιούχων συνιστά άνιση μεταχείριση των φύλων.

50 — Η νομολογιακή αυτή αντίληψη γίνεται προφανώς δεκτή επίσης από τους Haverkate, G., και Huster, S., όπ.π. (υποσημείωση 16), σημείο 703, σ. 400. Κατ' αυτούς, το Δικαστήριο δεν έχει δεχτεί μέχρι σήμερα ότι ένα δυσμενές αποτέλεσμα μπορεί να αντισταθμίζεται από άλλα, ευεργετικά, αποτελέσματα του ασφαλιστικού συστήματος.

51 — Σύμφωνα με τις στατιστικές του αιτούντος δικαστηρίου, θίγονται το 47 % των γυναικών συνταξιούχων (336 305 από συνολικά 711 469) και το 14 % των ανδρών συνταξιούχων (89 387 από συνολικά 614 293).

52 — Βλ. σ. 15 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

4. Συμπέρασμα σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης

76. Το συμπέρασμα σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης είναι ότι υπάρχει άνιση μεταχείριση των φύλων. Για να υπάρχει όμως έμμεση διάκριση, πρέπει προηγουμένως να διαπιστωθεί ότι δεν συντρέχει κανείς αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος. Εφόσον πάντως μπορεί να γίνει δεκτή η άποψη του αιτούντος δικαστηρίου ότι στην υπόθεση της κύριας δίκης, όπως εκτίθεται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, δεν συντρέχει κανείς αντικειμενικός λόγος για μια τέτοια άνιση μεταχείριση, θα πρέπει να αναγνωριστεί συνεπώς ότι η επίμαχη ρύθμιση, στην οποία οφείλεται η άνιση μεταχείριση, δημιουργεί διακρίσεις, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, και επομένως αντιβαίνει σε αυτή τη διάταξη της οδηγίας.

77. Κατά συνέπεια, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει στο άρθρο αυτό η διάταξη του εθνικού δικαίου που αφορά την ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων και προβλέπει για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη μια δυνητικά μικρότερη αύξηση από ό,τι για άλλους συνταξιούχους, εφόσον η ρύθμιση αυτή πλήττει το 25 % των συνταξιούχων ανδρών, αλλά το 57 % των συνταξιούχων γυναικών, χωρίς να συντρέχει κανείς αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος.

Δ — *Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος*

5. Δικαιολογητικός λόγος για την άνιση μεταχείριση

α) Συνδρομή δικαιολογητικών λόγων

78. Το ζήτημα αν στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν συντρέχει πράγματι κανείς αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος δεν μπορεί πάντως να εξεταστεί παρά μόνο στο πλαίσιο της εξέτασης του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος, με το οποίο τέθηκε ρητά αυτό το νομικό ζήτημα.

79. Το Δικαστήριο βέβαια δέχεται, κατά πάγια νομολογία, ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο και μόνο είναι αρμόδιο για την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και την για ερμηνεία του εθνικού δικαίου, να εξακριβώνει αν και κατά πόσον μια νομοθετική ρύθμιση, η οποία εφαρμόζεται μεν ανεξάρτητα από το φύλο, αλλά πλήττει τελικά ένα σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών από ό,τι ανδρών, δικαιολογείται από λόγους αντικειμενικούς και ξένους προς

οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου [53]. Παράλληλα όμως το Δικαστήριο έχει δεχτεί ότι οφείλει να παρέχει στο εθνικό δικαστήριο χρήσιμες απαντήσεις, οπότε είναι αρμόδιο να παρέχει, με βάση τη δικογραφία της κύριας δίκης και τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις που του έχουν υποβληθεί, στοιχεία που θα επιτρέψουν στο εθνικό δικαστήριο να εκδώσει την απόφασή του, και μάλιστα ανεξάρτητα από το γεγονός ότι απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να διαπιστώσει, στο πλαίσιο της διαδικασίας έκδοσης προδικαστικής απόφασης, την ύπαρξη τέτοιων αντικειμενικών παραγόντων στη συγκεκριμένη υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν του [54].

80. Καταρχήν απόκειται στο κράτος μέλος το οποίο θέσπισε τη ρύθμιση ή στον διάδικο της κύριας δίκης ο οποίος την επικαλείται να αποδείξουν, ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, τη συνδρομή αντικειμενικών δικαιολογητικών λόγων που να είναι ξένοι προς οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου [55]. Όπως κατέστησε σαφές το Δικαστήριο με την απόφαση Schönheit και Becker [56], η άνιση μεταχείριση ανδρών και γυναικών μπορεί να δικαιολογείται ενδεχομένως από λόγους διαφορετικούς από εκείνους των οποίων έγινε επίκληση κατά τη θέσπιση της ρύθμισης με την οποία εισήχθη αυτή η διαφορετική μεταχείριση. Το εθνικό δικαστήριο παραθέτει, με τη διάταξη περί παραπομπής, μια σειρά δικαιολογητικών λόγων [57] τους οποίους επικαλέστηκε το αναιρεσίβλητο Ταμείο Συντάξεων στο πλαίσιο της κύριας διαδικασίας. Την επιχειρηματολογία αυτή έχει υιοθετήσει έμμεσα εν προκειμένω η Αυστριακή Κυβέρνηση, η οποία, ως συνταγματικά νόμιμη εκπρόσωπος της Δημοκρατίας της Αυστρίας, έχει διατυπώσει λεπτομερέστερα επιχειρήματα επί των δικαιολογητικών αυτών λόγων. Ως λόγοι της άνισης μεταχείρισης αναφέρονται το γεγονός ότι για τις γυναίκες ισχύει χαμηλότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, το γεγονός ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα και το γεγονός ότι τα βασικά ποσά του αντισταθμιστικού επιδόματος αυξήθηκαν πάρα πολύ.

81. Στη συνέχεια θα εξεταστεί, για να δοθεί απάντηση στην υπό κρίση αίτηση έκδοσης προδικαστικής απόφασης, αν οι λόγοι αυτοί μπορούν να θεωρηθούν ως αντικειμενικοί παράγοντες, υπό την έννοια της νομολογίας, οι οποίοι δικαιολογούν την άνιση μεταχείριση. Περαιτέρω πρέπει να εξακριβωθεί αν αφενός είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται με τη μεταρρύθμιση των συντάξεων, δηλαδή για τη διατήρηση της αγοραστικής δύναμης των συντάξεων γήρατος, και αν αφετέρου δεν είναι δυσανάλογοι προς τούτο. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, πρόσφορο για την επίτευξη του προβαλλόμενου σκοπού είναι το μέτρο που αποσκοπεί πράγματι στην

53 — Βλ. αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 1989, 171/88, Rinner-Kühn (Συλλογή 1989, σ. 2743, σκέψη 15), Seymour-Smith και Perez (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28, σκέψη 67) καθώς Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 82).

54 — Βλ. αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 1996, C-278/93, Freers και Speckmann (Συλλογή 1996, σ. I-1165, σκέψη 24), Seymour-Smith και Perez (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28, σκέψη 68), Kutz-Bauer (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 52) καθώς Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 83).

55 — Βλ. αποφάσεις Seymour-Smith και Perez (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 28, σκέψη 69), Kutz-Bauer (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 62) καθώς Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 87).

56 — Απόφαση Schönheit και Becker (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12, σκέψη 86).

57 — Όπως ορθά εκθέτει ο Bieback, K.-J., *Die mittelbare Diskriminierung wegen des Geschlechts*, όπ.π. (υποσημείωση 13), σ. 98, το Δικαστήριο, αντίθετα από τα εθνικά Συνταγματικά Δικαστήρια, δεν έχει τη δυνατότητα, λόγω της δικονομικής κατάστασης της υπόθεσης και μόνο, να εξετάζει όλους τους πιθανούς δικαιολογητικούς λόγους, αλλά οφείλει να περιορίζεται στους λόγους που έχουν επικαλεστεί οι διάδικοι.

επίτευξή του με συνέπεια και συστηματικότητα [58]. Ένα μέτρο είναι αναγκαίο όταν μεταξύ πλειόνων μέτρων που είναι πρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού είναι το λιγότερο επαχθές για το συμφέρον ή το έννομο αγαθό το οποίο αφορά [59]. Υπάρχει δυσανάλογος περιορισμός του δικαιώματος για ίση μεταχείριση, όταν το εθνικό μέτρο, παρότι συμβάλλει στην επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ο οποίος ανάγεται στο γενικό συμφέρον, οδηγεί εντούτοις σε υπερβολική παρέμβαση στο δικαίωμα ίσης μεταχείρισης.

β) Εξέταση των δικαιολογητικών λόγων

i) Μικρότερη ηλικία συνταξιοδότησης για τις γυναίκες

82. Το αναιρεσίβλητο της κύριας δίκης πρόβαλε ως δικαιολογητικό λόγο το γεγονός ότι ο αριθμός των μηνών ασφάλισης που λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό της σύνταξης είναι κατά μέσο όρο —λόγω της μικρότερης ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών— σημαντικά μικρότερος, οπότε η σύνταξη που υπολογίζεται με βάση τον χρόνο ασφάλισης είναι αναγκαστικά χαμηλότερη.

83. Η απόφαση ενός κράτους μέλους να καθορίσει διαφορετική ηλικία συνταξιοδότησης αφενός για τους άνδρες και αφετέρου για τις γυναίκες αποτελεί καταρχήν απόφαση λαμβανόμενη κατ' άσκηση κυριαρχικής εξουσίας, η οποία δεν είναι αντίθετη προς την οδηγία 79/7, διότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, απονέμει ρητά στα κράτη μέλη την εξουσία να εξαιρούν το θέμα αυτό από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας [60]. Όσον αφορά το ίδιο το ζήτημα του δικαιολογητικού λόγου, συμφωνώ με το αιτούν δικαστήριο ότι, λόγω των διαρθρωτικών αρχών των συστημάτων ασφάλισης που χρηματοδοτούνται από εισφορές, μπορεί καταρχήν να δικαιολογείται αντικειμενικά η εξάρτηση των παροχών που χορηγούνται στο πλαίσιο των συστημάτων αυτών από το ύψος και τη διάρκεια των καταβολών των εισφορών. Με δεδομένο ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο, το αυστριακό σύστημα της κατά νόμο ασφάλισης συντάξεων στηρίζεται προφανώς στην αντίληψη ότι η χρηματοδότηση των παροχών γήρατος συναρτάται προς τις εισφορές, είναι προφανώς αντικειμενικά δικαιολογημένη η παροχή στις ασφαλισμένες γυναίκες χαμηλότερου συνταξιοδοτικού εισοδήματος από ό,τι στους ασφαλισμένους άνδρες, εφόσον οι γυναίκες έχουν καταβάλει εισφορές αφενός χαμηλότερου ύψους και αφετέρου για

58 — Βλ. αποφάσεις της 11ης Μαρτίου 2010, C-384/08, Attanasio Group (Συλλογή 2010, σ. I-2055, σκέψη 51), και της 17ης Νοεμβρίου 2009, C-169/08, Presidente del Consiglio dei Ministri (Συλλογή 2009, σ. I-10821, σκέψη 42).

59 — Απόφαση της 11ης Ιουλίου 1989, 265/87, Schräder (Συλλογή 1989, σ. 2237, σκέψη 21). Κατά την άποψη της Prechal, S., όπ.π. (υποσημείωση 29), σ. 89, κατά την εξέταση των δικαιολογητικών λόγων σχετικά με τις έμμεσες διακρίσεις πρέπει να εξακριβώνεται αν δεν υπήρχε καμία δυνατότητα επίτευξης του επιδιωκόμενου σκοπού με τη χρησιμοποίηση μέσων που να μη δημιουργούν καθόλου ή να δημιουργούν λιγότερες διακρίσεις.

60 — Βλ. Guggenbühl, A., και Leclerc, S., *Droit social européen des travailleurs salariés et indépendants*, Βρυξέλλες 1995, σ. 466.

μικρότερο χρονικό διάστημα, λόγω της μικρότερης ηλικίας συνταξιοδότησης.

84. Σύμφωνα όμως με την εύστοχη παρατήρηση του αιτούντος δικαστηρίου [61] και της Επιτροπής [62] ότι δύσκολα θα μπορούσε να προσδιοριστεί κάποια σχέση μεταξύ αφενός της εξάρτησης των παροχών γήρατος από τις εισφορές και αφετέρου της έκτακτης αύξησης των συντάξεων, κατά την οποία υφίστανται δυσμενέστερη μεταχείριση οι γυναίκες που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη. Από όσα εκθέτει το αιτούν δικαστήριο συνάγεται συγκεκριμένα ότι η επίδικη εν προκειμένω ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων δεν συνιστά στοιχείο της συνταξιοδοτικής παροχής, το ύψος της οποίας να εξαρτάται από το ύψος των καταβληθεισών εισφορών και τη διάρκεια της καταβολής τους. Αντίθετα, η ετήσια αναπροσαρμογή των συντάξεων στηρίζεται, όπως εξέθεσα στην αρχή, στην αντίληψη ότι πρέπει να διατηρηθεί η αγοραστική δύναμη των συντάξεων χάρη στην προσαρμογή τους προς τις τιμές καταναλωτή. Δεν υπάρχει όμως κανείς λόγος να μη διατηρηθεί επίσης η αγοραστική δύναμη των συντάξεων των γυναικών, οι οποίες είναι χαμηλότερες λόγω της μικρότερης διάρκειας της ασφάλισης. Όπως άλλωστε συνάγεται από τη διάταξη περί παραπομπής, οι μόνες συντάξεις για τις οποίες δεν ίσχυσε η έκτακτη αύξηση ήσαν οι συντάξεις που ήσαν χαμηλότερες από το βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος. Αν επιπλέον ληφθεί υπόψη ότι η μικρότερη διάρκεια καταβολής εισφορών από τις γυναίκες συνεπάγεται ούτως ή άλλως τη χορήγηση χαμηλότερων συντάξεων γήρατος, δεν μπορεί να υπάρχει κανείς αντικειμενικός λόγος για να μην ισχύσει για τις γυναίκες που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη η έκτακτη αύξηση των συντάξεων, με αποτέλεσμα οι γυναίκες αυτές να αντιμετωπίζονται δυσμενώς για τον ίδιο λόγο για δεύτερη φορά.

85. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι οι γυναίκες που λαμβάνουν παροχές έχουν καταβάλει εισφορές για μικρότερο χρονικό διάστημα, αφού συνταξιοδοτούνται σε μικρότερη ηλικία, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δικαιολογητικός λόγος για τη μικρότερη αύξηση των κατώτατων συντάξεων, η οποία προβλέπεται στο πλαίσιο της αύξησης των συντάξεων και η οποία συνεπάγεται τη δυσμενή μεταχείριση των γυναικών που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη.

ii) Μακρότερο χρονικό διάστημα καταβολής σύνταξης στις γυναίκες

86. Ένας άλλος δικαιολογητικός λόγος που προβάλλεται σχετικά με την άνιση μεταχείριση είναι το γεγονός ότι οι συντάξεις καταβάλλονται στις γυναίκες, λόγω του υψηλότερου προσδόκιμου ζωής τους, για μακρότερο χρονικό διάστημα. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου [63], για να δικαιολογείται η δυσμενής αντιμετώπιση ενός φύλου, πρέπει η αντιμετώπιση αυτή να βασίζεται σε αντικειμενικό και ουσιαστικό λόγο, «ξένο προς οποιαδήποτε διάκριση λόγω φύλου». Ο δικαιολογητικός αυτός λόγος, αντίθετα από ό,τι δέχεται το αιτούν δικαστήριο [64] και υποστηρίζει η Επιτροπή [65], δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτόματα

61 — Βλ. σ. 13 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

62 — Βλ. σημεία 34 και 35 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.

63 — Βλ. παραπάνω το σημείο 64 των προτάσεών μου και τη νομολογία που παρατίθεται στην υποσημείωση 30.

64 — Βλ. σ. 14 της διάταξης περί παραπομπής.

65 — Βλ. το σημείο 41 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.

αθέμιτος επειδή το προσδόκιμο ζωής των γυναικών είναι κατά μέσο όρο υψηλότερο από ό,τι των ανδρών, με συνέπεια η αναλογία τους να είναι πιθανότατα πολύ μεγαλύτερη, αν το στοιχείο αυτό χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο. Το εν λόγω στοιχείο μπορεί μεν να έχει σημασία για τη διαπίστωση της ύπαρξης άνισης μεταχείρισης, αλλά δεν προδικάζει το ζήτημα του δικαιολογητικού λόγου, το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί χωριστά. Επιπλέον, το ίδιο το προσδόκιμο ζωής θα πρέπει κανονικά να θεωρηθεί ως μη αντικειμενικός ή μη ουσιαστικός παράγοντας, υπό την έννοια της νομολογίας.

87. Συναφώς πρέπει να τονιστεί ότι το Δικαστήριο έλαβε μεν υπόψη, στις αποφάσεις Neath [66] και Coloroll Pension Trustees [67], το γεγονός ότι, στο πλαίσιο της χρηματοδότησης των επίμαχων στις υποθέσεις εκείνες συνταξιοδοτικών συστημάτων, η διαφορά ως προς το προσδόκιμο ζωής ανδρών και γυναικών συνιστούσε έναν από τους αναλογιστικούς παράγοντες, δεν αποφάνθηκε όμως κατά πόσον ο παράγοντας αυτός είναι συμβατός με την κατά το δίκαιο της Ένωσης απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου [68]. Το Δικαστήριο απλώς εξέθεσε παρεμπιπτόντως, στις δύο αυτές αποφάσεις, ότι το ύψος των εισφορών που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι στα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα και οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να είναι το ίδιο για όλους τους εργαζόμενους, άνδρες και γυναίκες, διότι αποτελούν μέρος της αμοιβής [69]. Η διαπίστωση όμως αυτή δεν αρκεί για να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με το αν το Δικαστήριο θεωρεί το προσδόκιμο ζωής ως ένα μη αντικειμενικό ή μη ουσιαστικό παράγοντα κατά τον υπολογισμό των συντάξεων γήρατος.

88. Σε τελική ανάλυση όμως, στο ερώτημα αυτό δεν χρειάζεται να δοθεί καμία απάντηση, όσον αφορά την υπό εξέταση υπόθεση, διότι είναι προφανές ότι δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ της διάρκειας της καταβολής της σύνταξης γήρατος και της μη εφαρμογής της έκτακτης αύξησης των συντάξεων στην κατηγορία των γυναικών που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη. Αυτό προκύπτει σαφώς ήδη από το γεγονός ότι στην κατηγορία των συνταξιούχων για τους οποίους ίσχυσε η έκτακτη αύξηση των συντάξεων ανήκουν και γυναίκες. Οι γυναίκες αυτές ωφελούνται από την έκτακτη αύξηση των συντάξεων όχι επειδή έχουν διαφορετικό προσδόκιμο ζωής, αλλά επειδή λαμβάνουν ήδη υψηλότερη σύνταξη. Όπως όμως εξέθεσα ήδη, δεν μπορεί να υπάρξει εξήγηση γιατί δεν πρέπει επίσης να διατηρηθεί η αγοραστική δύναμη των κατώτατων συντάξεων. Επομένως, το γεγονός ότι στις γυναίκες η σύνταξη καταβάλλεται για μακρότερο χρονικό διάστημα δεν μπορεί

66 — Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 1993, C-152/91, Neath (Συλλογή 1993, σ. I-6935, σκέψη 24).

67 — Απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, C-200/91, Coloroll Pension Trustees (Συλλογή 1994, σ. I-4389, σκέψη 74).

68 — Βλ. σημείο 55 των προτάσεων της γενικής εισαγγελέα J. Kokott της 30ής Σεπτεμβρίου 2010, Association Belge des Consommateurs Test-Achats κ.λπ. (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14).

69 — Αποφάσεις Neath (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 66, σκέψη 31, δεύτερη περίοδος) και Coloroll Pension Trustees (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σκέψη 80, δεύτερη περίοδος).

να προβληθεί ως δικαιολογητικός λόγος της άνισης μεταχείρισης.

iii) Έκτακτη αύξηση των βασικών ποσών του αντισταθμιστικού επιδόματος

89. Τέλος, πρέπει ακόμη να εξακριβωθεί αν η υπερβολικά μεγάλη αύξηση του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογητικός λόγος για τη μικρότερη αύξηση των κατώτατων συντάξεων στο πλαίσιο της αναπροσαρμογής των συντάξεων του 2008 και για το γεγονός ότι συνακόλουθα επλήγησαν περισσότερο οι γυναίκες συνταξιούχοι κατά την αναβάθμιση των συντάξεων.

— Ύπαρξη θεμιτού σκοπού κοινωνικής πολιτικής

90. Οι δικαιολογητικοί λόγοι που προβάλλονται σχετικά με ορισμένο μέτρο πρέπει, μεταξύ άλλων, να εξετάζονται επίσης από την άποψη του ζητήματος αν είναι συνεπείς προς τον συγκεκριμένο νομοθετικό σκοπό της ρύθμισης, τον οποίο άλλωστε προορίζονται να εξυπηρετούν [70]. Πριν από την εξέταση του δικαιολογητικού αυτού λόγου είναι συνεπώς αναγκαίο να υπενθυμιστούν με συντομία οι νομοθετικοί σκοποί των επίμαχων ρυθμίσεων.

91. Η Αυστριακή Κυβέρνηση αναφέρει ως σκοπό της αύξησης των συντάξεων την ανάγκη διατήρησης της αγοραστικής δύναμης των συντάξεων, πράγμα που αποτελεί, καθαυτό, θεμιτό σκοπό κοινωνικής πολιτικής. Από την κατά κυριολεξία αύξηση των συντάξεων διαφέρει ο μηχανισμός του αντισταθμιστικού επιδόματος, του οποίου η λειτουργία συνίσταται, κατά την Αυστριακή Κυβέρνηση, στην παροχή αρωγής στους συνταξιούχους των οποίων η σύνταξη είναι πολύ χαμηλή, επειδή π.χ. κατέβαλαν εισφορές για πολύ μικρό χρονικό διάστημα ή είχαν πολύ χαμηλά εισοδήματα κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου [71]. Το σύστημα του αντισταθμιστικού επιδόματος χρηματοδοτείται από δημόσιους πόρους. Με την απόφαση Skalka [72] το Δικαστήριο χαρακτήρισε συνεπώς το αντισταθμιστικό επίδομα ως παροχή κοινωνικής αρωγής και ως ειδική μη ανταποδοτικού τύπου παροχή, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2α, του κανονισμού 1408/71. Επομένως, το αντισταθμιστικό επίδομα, εφόσον έχει τον χαρακτήρα παροχής κοινωνικής αρωγής, αφού σκοπός του είναι η εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης σε

70 — Η ανάγκη συνέπειας και συνοχής τονίστηκε πρόσφατα από το Δικαστήριο με την απόφαση Association Belge des Consommateurs Test-Achats κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14, σκέψη 21) σε σχέση με τη δράση του νομοθέτη της Ένωσης.

71 — Βλ. σημεία 8 και 9 των γραπτών παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβέρνησης.

72 — Απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, C-160/02, Skalka (Συλλογή 2004, σ. I-5613, σκέψεις 26 και 30).

περίπτωση ανεπαρκούς σύνταξης, επιδιώκει σκοπό κοινωνικής πολιτικής που πρέπει επίσης να χαρακτηριστεί θεμιτός.

πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση των δικαιολογητικών λόγων. Το ότι πρέπει να ληφθούν επίσης υπόψη τα αποτελέσματα του αντισταθμιστικού επιδόματος επιβεβαιώνεται άλλωστε από το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο, με το τρίτο ερώτημά του, ζητεί ρητά από το Δικαστήριο να τα λάβει υπόψη. Το αίτημα αυτό του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να γίνει δεκτό. Επομένως, στη συνέχεια θα εξετάσω τα συνολικά αποτελέσματα των δύο αυτών μέσων άσκησης πολιτικής.

— Πρόσφορος χαρακτήρας του μέτρου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού

Επί της αλληλεξάρτησης μεταξύ αύξησης των συντάξεων και αντισταθμιστικού επιδόματος

Έλλειψη συνοχής λόγω ανάμιξης διαφορετικών μέσων άσκησης κοινωνικής πολιτικής

92. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα τίθεται το ζήτημα των δικαιολογητικών λόγων της άνισης μεταχείρισης στο πλαίσιο της σύνθετης αμοιβαίας σχέσης μεταξύ αύξησης των συντάξεων και αντισταθμιστικού επιδόματος. Όπως ανέφερα ήδη [73], το Δικαστήριο μέχρι σήμερα δεν λαμβάνει υπόψη, κατά τον έλεγχο των αποτελεσμάτων ορισμένου μέτρου κοινωνικής πολιτικής, τα άλλα, ευεργετικά, αποτελέσματα του ασφαλιστικού συστήματος, τα οποία αντισταθμίζουν τα δυσμενή αποτελέσματα. Μολονότι η αύξηση των συντάξεων και το αντισταθμιστικό επίδομα αποτελούν ουσιαστικά δύο διαφορετικά μέσα άσκησης της εθνικής κοινωνικής πολιτικής, τα οποία έχουν διαφορετικά αποτελέσματα για τις συντάξεις γήρατος, υπάρχει πάντως, όπως απέδειξε η Αυστριακή Κυβέρνηση [74], μια αλληλεξάρτησή τους, η οποία

Διαφορετική νομική φύση των μέσων αυτών

93. Αμφιβολίες σχετικά με τον πρόσφορο χαρακτήρα των μέτρων για την επίτευξη των διαφόρων σκοπών, από την άποψη ιδίως της συνοχής, γεννώνται καταρχάς για τον λόγο ότι τα μέτρα αυτά διαφέρουν ως προς τη νομική φύση τους και συνεπώς δεν μπορούν να θεωρηθούν αμοιβαίως αντικαταστατά.

94. Με τις αποφάσεις Teuling [75] και Molenbroek [76] το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι συμβιβάζονταν καταρχήν με την οδηγία 79/7 οι εθνικές ρυθμίσεις για την καταβολή προσαύξησης που διασφάλιζαν στους

73 — Βλ. ανωτέρω το σημείο 73.

74 — Βλ. σημεία 11 και 12 των γραπτών παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβέρνησης. Βλ. επίσης σ. 34 της απόφασης του αυστριακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, το οποίο εκτιμά ότι «το αντισταθμιστικό επίδομα, ως αναπόσπαστο μέρος του συνταξιοδοτικού συστήματος της κατά νόμο κοινωνικής ασφάλισης, πρέπει ενδεχομένως να ληφθεί επίσης υπόψη κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας».

75 — Απόφαση Teuling (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 38).

76 — Απόφαση Molebroek (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27).

δικαιούχους ένα εύλογο κατώτατο εισόδημα και απέκλειαν, κατ' εξαίρεση, τη χορήγηση παροχών στις περιπτώσεις στις οποίες ο αιτών διέθετε επαρκή εισοδήματα, για παράδειγμα χάρη στον/στη σύζυγό του, και μάλιστα ακόμη και στις περιπτώσεις στις οποίες την προσαύξηση λάμβαναν περισσότεροι άνδρες παρά γυναίκες [77]. Θα πρέπει πάντως να τονιστεί ότι επρόκειτο πάντοτε για μέτρα που απέβλεπαν να εξασφαλίσουν στους δικαιούχους εισόδημα ίσο προς το ελάχιστο όριο διαβίωσης [78]. Τα μέτρα αυτά είχαν συνεπώς κατ' ουσία κοινωνικό χαρακτήρα. Το Δικαστήριο θεμελίωσε τη νομιμότητα του σκοπού αυτού ως εξής: «Η χορήγηση εισοδήματος ίσου προς το κατώτατο κοινωνικό εισόδημα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής πολιτικής των κρατών μελών και [...] τα κράτη αυτά διαθέτουν εύλογο περιθώριο εκτιμήσεως, όσον αφορά τη φύση των μέτρων κοινωνικής προστασίας και τους συγκεκριμένους τρόπους πραγματοποιήσεώς τους» [79].

95. Οι ρυθμίσεις για τις προσαυξήσεις, με τις οποίες ασχολήθηκε το Δικαστήριο σ' εκείνες τις υποθέσεις, εμφανίζουν ομοιότητες με το επίμαχο εν προκειμένω αντισταθμιστικό επίδομα, καθόσον έχουν τον χαρακτήρα παροχών κοινωνικής αρωγής. Η εφαρμογή της νομολογίας αυτής όμως στην υπό εξέταση υπόθεση θα μπορούσε το πολύ να δικαιολογήσει τη μη καταβολή του αντισταθμιστικού επιδόματος λόγω επαρκών εισοδημάτων του συζύγου —όπως στην περίπτωση της αναιρεσείουσας της κύριας δίκης—, αλλ' όχι την επίμαχη εν προκειμένω παράλειψη εφαρμογής της έκτακτης αναπροσαρμογής των συντάξεων στους δικαιούχους των κατώτατων συντάξεων. Επομένως, η νομολογία που παρατέθηκε ανωτέρω δεν μπορεί να εφαρμοστεί άμεσα στην υπόθεση της κύριας δίκης.

96. Με άλλα λόγια, η ύπαρξη επαρκών χρηματικών πόρων μπορεί, με βάση τη νομολογία αυτή, να προβληθεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ως δικαιολογητικός λόγος για τη μη καταβολή του αντισταθμιστικού επιδόματος, αλλ' όχι για τη μη εφαρμογή της έκτακτης αναπροσαρμογής των συντάξεων, διότι το τελευταίο αυτό μέτρο δεν έχει χαρακτήρα μέτρου κοινωνικής αρωγής, αλλά είναι τελείως διαφορετικής νομικής φύσης.

— Τα μέτρα δεν είναι αμοιβαίως αντικαταστατά

97. Άλλο ένα επιχείρημα για το ότι τα μέτρα δεν παρουσιάζουν συνοχή συνάγεται από τον διαφορετικό σκοπό που επιδιώκουν οι αντίστοιχες ρυθμίσεις, πράγμα που επίσης συνηγορεί υπέρ του συμπεράσματος ότι δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αμοιβαίως αντικαταστατά.

98. Τα εκτιθέμενα από το αιτούν δικαστήριο δημιουργούν αμφιβολίες για το αν επιτρέπεται να προβληθεί ως αντικειμενικός δικαιολογητικός λόγος η υπερβολική αύξηση του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού

77 — Αποφάσεις Teuling (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 38, σκέψη 14) και Molebroek (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 20).

78 — Βλ. απόφαση Molebroek (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 14).

79 — Όπ.π. (σκέψη 15).

επιδόματος, διότι το μέτρο αυτό έχει ουσιαστικά ως σκοπό να παράσχει σε περισσότερους συνταξιούχους τη δυνατότητα να ωφεληθούν από το αντισταθμιστικό επίδομα αντί να τους χορηγήσει έκτακτη αναπροσαρμογή των συντάξεων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Αυστριακής Κυβέρνησης, ο εθνικός νομοθέτης επιδίωκε, με το μέτρο αυτό, το εξής αποτέλεσμα: οι συνταξιούχοι που είχαν μέχρι τότε εισοδήματα ελαφρώς μεγαλύτερα από το βασικό ποσό θα έπεφταν, λόγω της πολύ μικρότερης αναπροσαρμογής των συντάξεων αυτών, κάτω από το βασικό ποσό, όπως θα διαμορφωνόταν κατόπιν της πολύ μεγάλης αύξησής του, οπότε τελικά θα λάμβαναν αντισταθμιστικό επίδομα [80]. Όσο και αν φαίνεται θεμιτό αυτό το μέτρο κοινωνικής πολιτικής, δεν παρέχει καμία εξήγηση για το ότι οι κατώτατες συντάξεις εξαιρέθηκαν από την έκτακτη αύξηση των συντάξεων, αν ληφθεί υπόψη ότι το αντισταθμιστικό επίδομα και η αναπροσαρμογή των συντάξεων είναι δύο μέσα που επιδιώκουν βασικά διαφορετικούς σκοπούς κοινωνικής πολιτικής, οι οποίοι είναι αυτοτελείς μεταξύ τους [81].

99. Με άλλα λόγια, εφόσον η επίμαχη αναπροσαρμογή των συντάξεων συνίσταται κατ' ουσία στην πολύ μεγάλη αύξηση του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος, ενώ παράλληλα αποφασίζεται να μην υπάρξει παρόμοια έκτακτη αύξηση των κατώτατων συντάξεων όπως των λοιπών συντάξεων, αυτή η αναπροσαρμογή των συντάξεων καταλήγει σε ανάμιξη μέτρων που εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς κοινωνικής πολιτικής. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει εξάλλου έμμεσα και το αιτούν δικαστήριο, όταν αναλύει το σύστημα της αναπροσαρμογής των συντάξεων [82]. Με δεδομένο ότι επιδιώκονται διαφορετικοί σκοποί, δεν είναι κατανοητό, από την άποψη της επιβαλλόμενης συνοχής, πώς μπορεί να προβληθεί ως ουσιαστικός δικαιολογητικός λόγος για τη μη λήψη ενός μέτρου κοινωνικής πολιτικής το γεγονός ότι εφαρμόζεται, αντί γι' αυτό, ένα άλλο μέτρο κοινωνικής πολιτικής.

— Απρόσφορος χαρακτήρας σε σχέση με τον σκοπό της διατήρησης της αγοραστικής δύναμης

100. Ανεξάρτητα από αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η χρήση του αντισταθμιστικού επιδόματος προς στήριξη των συντάξεων γήρατος, δηλαδή για σκοπό ξένο προς τον προορισμό του, δεν αναιρεί, σε τελική ανάλυση, τη δυσμενή αντιμετώπιση των γυναικών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη, διότι το αντισταθμιστικό επίδομα και πάλι δεν καταβάλλεται, λόγω του συνυπολογισμού των λοιπών εισοδημάτων του συνταξιούχου και των εισοδημάτων του συνοικούντος συζύγου του. Αυτή η μη καταβολή του αντισταθμιστικού επιδόματος έχει μάλιστα τελικά ως αποτέλεσμα να καθιστά ακόμη δυσμενέστερη τη μεταχείριση των γυναικών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη έναντι των άλλων κατηγοριών συνταξιούχων (αυτών που λαμβάνουν υψηλότερες συντάξεις και των ανδρών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη). Κατά την ανάπτυξη των προτάσεών μου σχετικά με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα αναφέρθηκα, στηριζόμενη στα στοιχεία του

80 — Βλ. σημείο 11 των γραπτών παρατηρήσεων της Αυστριακής Κυβέρνησης.

81 — Βλ. ανωτέρω σημεία 90 και 91.

82 — Βλ. σημείο 16 του πρωτοτύπου της διάταξης περί παραπομπής.

αιτούντος δικαστηρίου, στο μέγεθος της δυσμενούς αντιμετώπισης των γυναικών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη [83]. Επομένως, παρά την εύλογη ευρεία διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών κατά τη διαμόρφωση της πολιτικής τους [84], είναι αμφίβολο αν η αύξηση των βασικών ποσών του αντισταθμιστικού επιδόματος, όπως αυτή που προβλέπεται από την επίμαχη ρύθμιση, είναι πρόσφορη να συμβάλει στη διατήρηση της αγοραστικής δύναμης των γυναικών που λαμβάνουν κατώτατη σύνταξη.

— Η ρύθμιση δεν είναι αναγκαία

101. Ανεξάρτητα από αυτό, η δυσμενής αυτή αντιμετώπιση δημιουργεί αμφιβολίες για το αν η αναπροσαρμογή των συντάξεων είναι αναγκαία για τη διατήρηση της αγοραστικής δύναμης των συντάξεων γήρατος σύμφωνα με την αρχή της κοινωνικής κλιμάκωσης των συντάξεων αυτών, διότι ο σκοπός αυτός, όπως εξήγησε με πειστικό τρόπο η Επιτροπή [85], θα μπορούσε κάλλιστα να επιτευχθεί, αν όλες οι συντάξεις που υπολείπονταν του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος αυξάνονταν ποσοστιαία το ίδιο ακριβώς με τις υψηλότερες συντάξεις. Με τον τρόπο αυτό θα υλοποιούνταν ο επιδιωκόμενος σκοπός χωρίς να δημιουργείται άνιση μεταχείριση.

102. Το συμπέρασμα είναι, εν συνόψει, ότι ούτε η πολύ μεγάλη αύξηση του βασικού ποσού του αντισταθμιστικού επιδόματος αποτελεί δικαιολογητικό λόγο για το ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι επλήγησαν περισσότερο κατά την αναβάθμιση των συντάξεων.

6. Συμπέρασμα σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης

103. Κατόπιν όλων των ανωτέρω, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι στην υπόθεση της κύριας δίκης συντρέχει έμμεση διάκριση λόγω φύλου κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7.

83 — Βλ. ανωτέρω σημεία 72 και 73.

84 — Στην ευρεία διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών κατά τη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής τους αναφέρθηκα ήδη παραπάνω, στο σημείο 61 των προτάσεών μου. Η Prechal, S., όπ.π. (υποσημείωση 27), σ. 87, εκφράζει την άποψη ότι, με δεδομένη τη σπουδαιότητα της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, τα εθνικά δικαστήρια δεν πρέπει να δέχονται το επιχείρημα ότι το συμφέρον του δημιουργού της ρύθμισης υπερέχει της εν λόγω αρχής. Κατά την Prechal, πρέπει αντίθετα να εξετάζεται αυστηρότατα το ζήτημα των δικαιολογητικών λόγων.

85 — Βλ. σημείο 44 των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής.

VII — Πρόταση

104. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Oberster Gerichtshof ως εξής:

1) Το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, έχει την έννοια ότι η απαγόρευση των διακρίσεων, την οποία προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού, ισχύει και για το σύστημα της ετήσιας αναπροσαρμογής (αναβάθμισης) των συντάξεων, το οποίο προβλέπουν οι διατάξεις σχετικά με την κατά νόμο ασφάλιση συντάξεων.

2) Το άρθρο 4 της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει στο άρθρο αυτό η εθνική διάταξη περί ετήσιας αναπροσαρμογής των συντάξεων που προβλέπει για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων που λαμβάνουν την κατώτατη σύνταξη μια δυνητικά μικρότερη αύξηση από ό,τι για άλλους συνταξιούχους, εφόσον η ρύθμιση αυτή πλήττει το 25 % των συνταξιούχων ανδρών, αλλά το 57 % των συνταξιούχων γυναικών, εκτός αν συντρέχουν αντικειμενικοί δικαιολογητικοί λόγοι που δεν έχουν καμία σχέση με διάκριση λόγω φύλου.

3) Για τη δυσμενέστερη αντιμετώπιση των συνταξιούχων γυναικών κατά την ετήσια αύξηση των συντάξεών τους δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να προβληθεί ως δικαιολογητικός λόγος το γεγονός ότι για τις γυναίκες ισχύει χαμηλότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης ή ότι οι γυναίκες συνταξιούχοι λαμβάνουν τη σύνταξη επί μακρότερο χρονικό διάστημα ή ότι το βασικό ποσό για ένα ελάχιστο εισόδημα που προβλέπεται από το δίκαιο των κοινωνικών ασφαλίσεων (βασικό ποσό του αντισταθμιστικού επιδόματος) αυξήθηκε υπερβολικά, αν οι διατάξεις για την εγγύηση του ελάχιστου εισοδήματος που προβλέπεται από το δίκαιο των κοινωνικών ασφαλίσεων (του αντισταθμιστικού επιδόματος) προβλέπουν τον συνυπολογισμό των λοιπών εισοδημάτων του συνταξιούχου και του εισοδήματος του συνοικούντος συζύγου του, ενώ για τους άλλους συνταξιούχους η αύξηση της σύνταξης πραγματοποιείται χωρίς να συνυπολογίζονται τα λοιπά εισοδήματα του συνταξιούχου ή το εισόδημα του συνοικούντος συζύγου του.